

Vesnice raného a vrcholného středověku

P. Kováčik

ZS 2024

Vesnice raného středověku

- **klimatický rámeček:**
  - 6.-7. stol. – nepříznivé chladné klima
  - 8.-10. stol. – postupně teplejší a sušší klima
  - 2. pol. 12. stol. – 13. stol. – klimatické optimum
  - 14./15. stol. – „malá doba ledová“ a negativní vliv člověka, kolonizace
- **historický rámeček:**
  - příchod Slovanů – 1. vlna (1. pol. 6. stol.), 2. vlna (6./7. stol.)
  - od pol. 6. stol. - Avari
  - 624/626 – 659/661 – Sámův kmenový svaz
  - 2. pol. 7. stol. – 2. vrchol Avarské moci
  - 788-796 rozvrácení Avarského kaganátu Karlem Velikým
  - 827/830 – vysvěcení Pribinova kostela v Nitře
  - 906/907 – uvažovaný konec Velké Moravy, nájezdy Maďarů
  - 10. -12. stol. - konstituování RS států ve stř. Evropě
  - **13. stol. – zásadní společensko-ekonomické změny**

Vesnice raného středověku

- převažující sídelní forma – zemědělci nejpočetnější složka společnosti
- pův. svobodní odvádějící dávky zeměpánu (... „poddaní“) + nevolníci, otroci
- sídliště na terasách nad inundacemi velkých řek, poblíž menších toků
- nejúrodnější půdy – „stará sídelní oblast“
- již v 8. stol. – postup do vyšších poloh (např. údolí Harasky na Břeclavsku) – „druhá kolonizace“
- 9./10. stol. regrese ... 11. stol. počátek „třetí kolonizace“
- zpravidla malá sídliště – cca 10 usedlostí, uspořádaných do kruhu kolem návsi
- **polozemnice** - zahloubená obydlí kvadratického půdorysu – cca 20m²
- dřevohliněná sloupová / kúlová konstrukce
- otopné zařízení v S rohu (ohniště, pec)
- ... srubová obydlí ?
- **další nadzemní (hospodářské ?) stavby a různé zásobní a sídlištní jámy**

Snímek 3

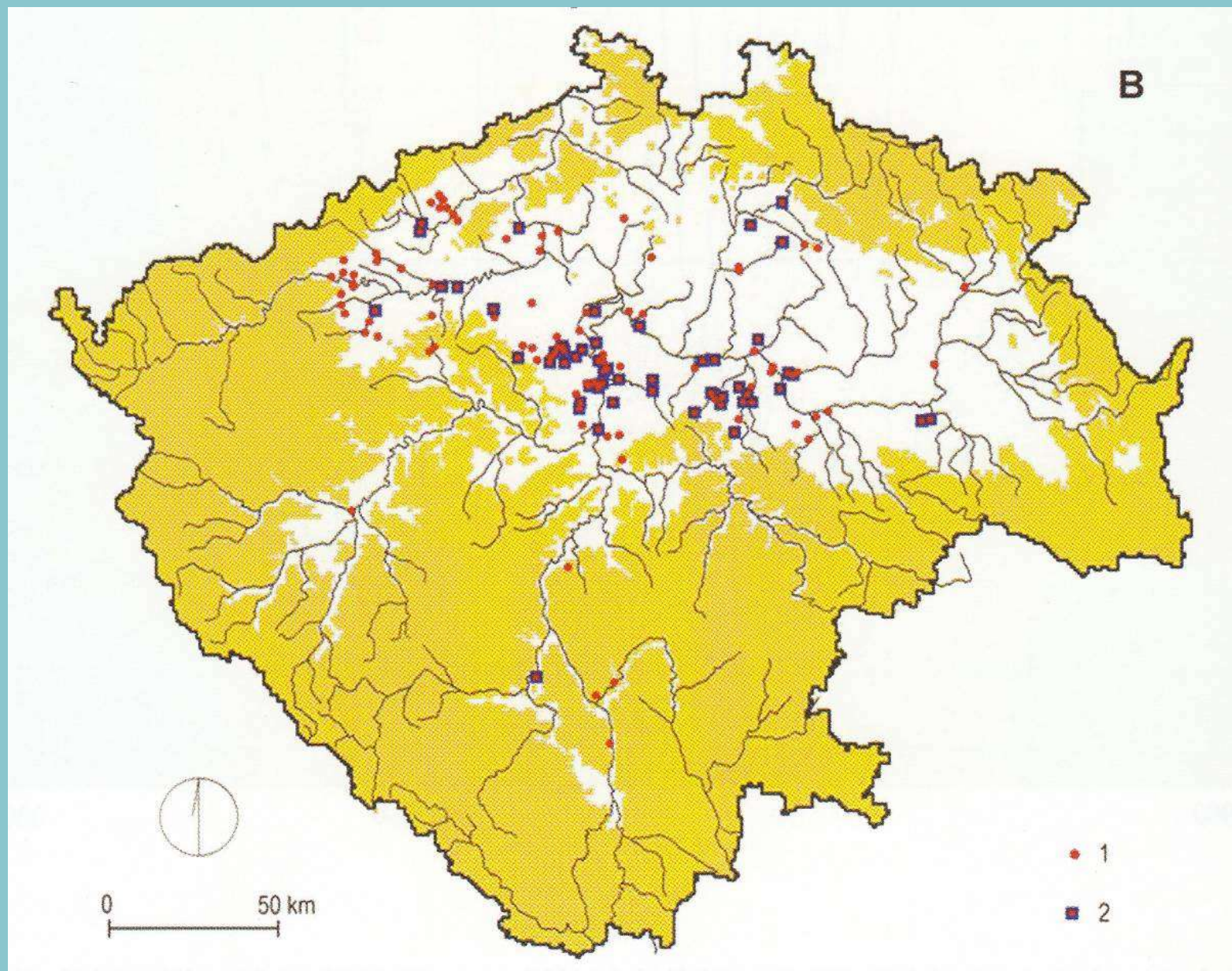
k1

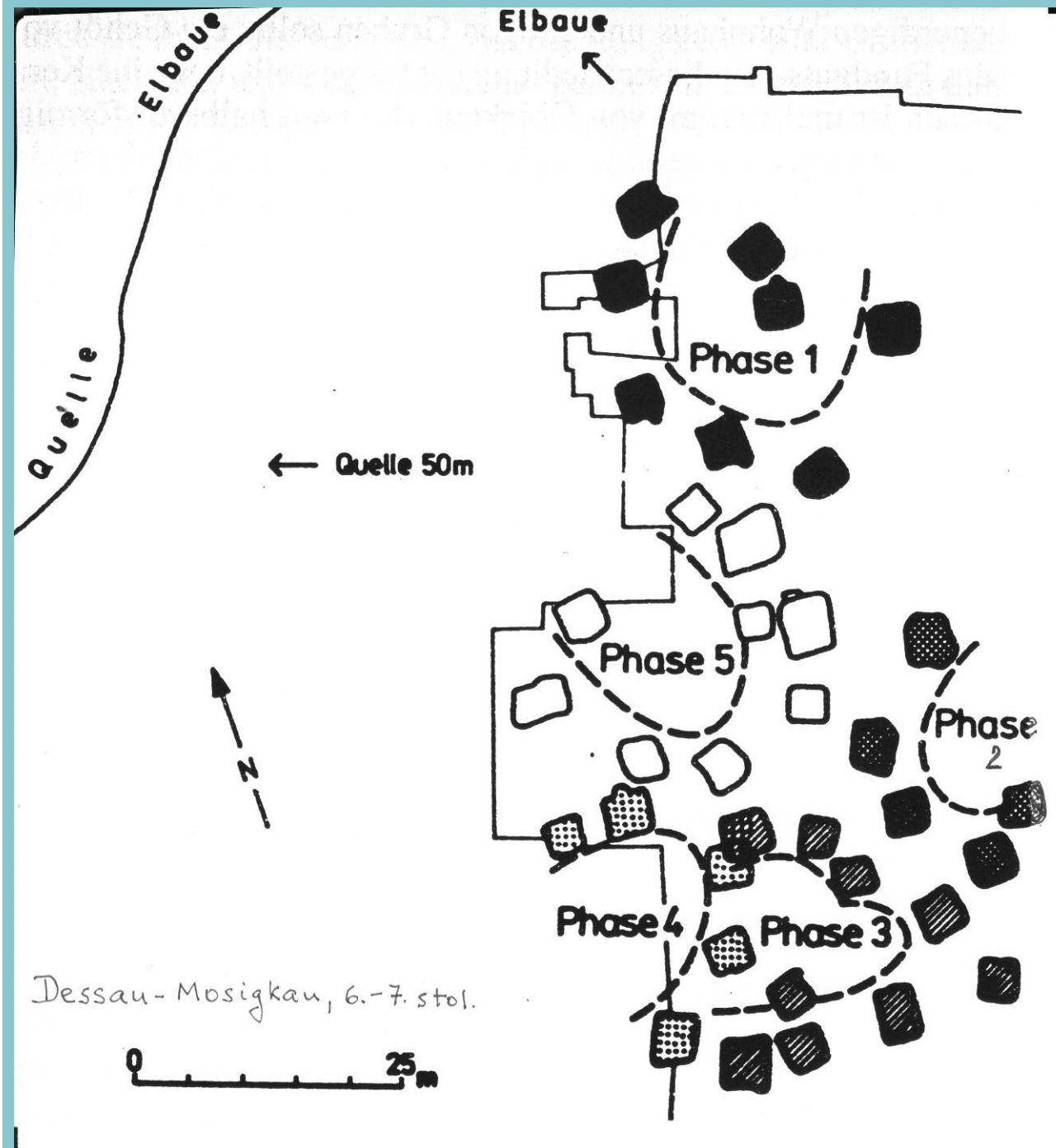
kov0005; 27.11.2023

Zemědělská báze raného středověku

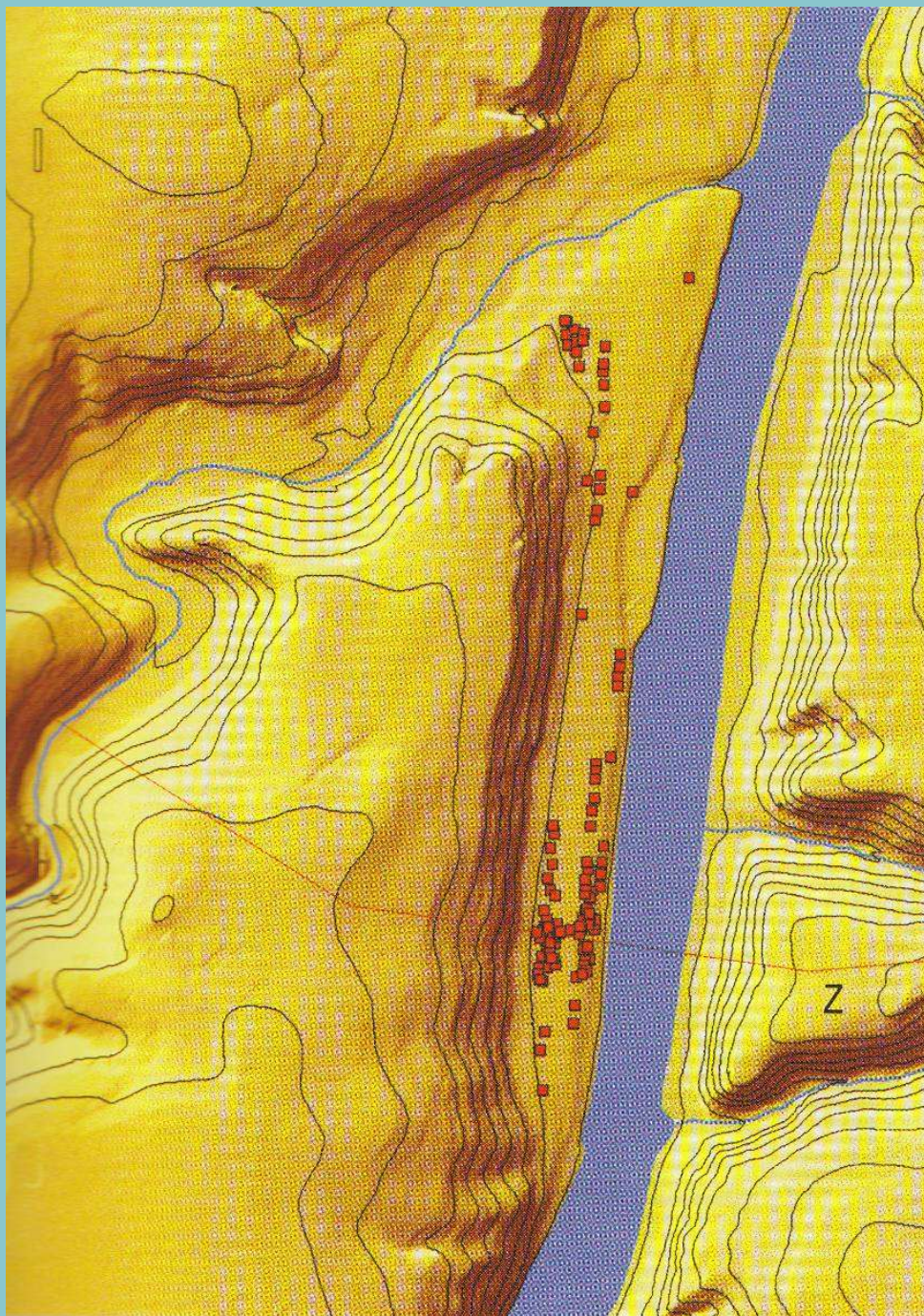
- rádla dřevěná nebo se symetrickou radlicí – pouze kypří půdu
- rýče, srpy, motyky,
- **2 polní systém:** střídání obdělávané půdy a úhoru

- doloženy: pšenice, ječmen, žito, oves, proso, vikev
- hrách, čočka,

- Bláha (2000):
  - výnos 10 q z 1 ha
  - spotřeba 2 q na 1 osobu
  - polnost – 1 ha a 5 ha příloh
  - chov – 1 kráva, 1-2 prasata, 2-3 ovce/kozy
  - ale dobytek 1 rodiny mohl poničit 112 ha lesa

Sídelní oblast pražského typu - Čechy

Dessau – Mosigkau
6.-7. stol. - 5 fází

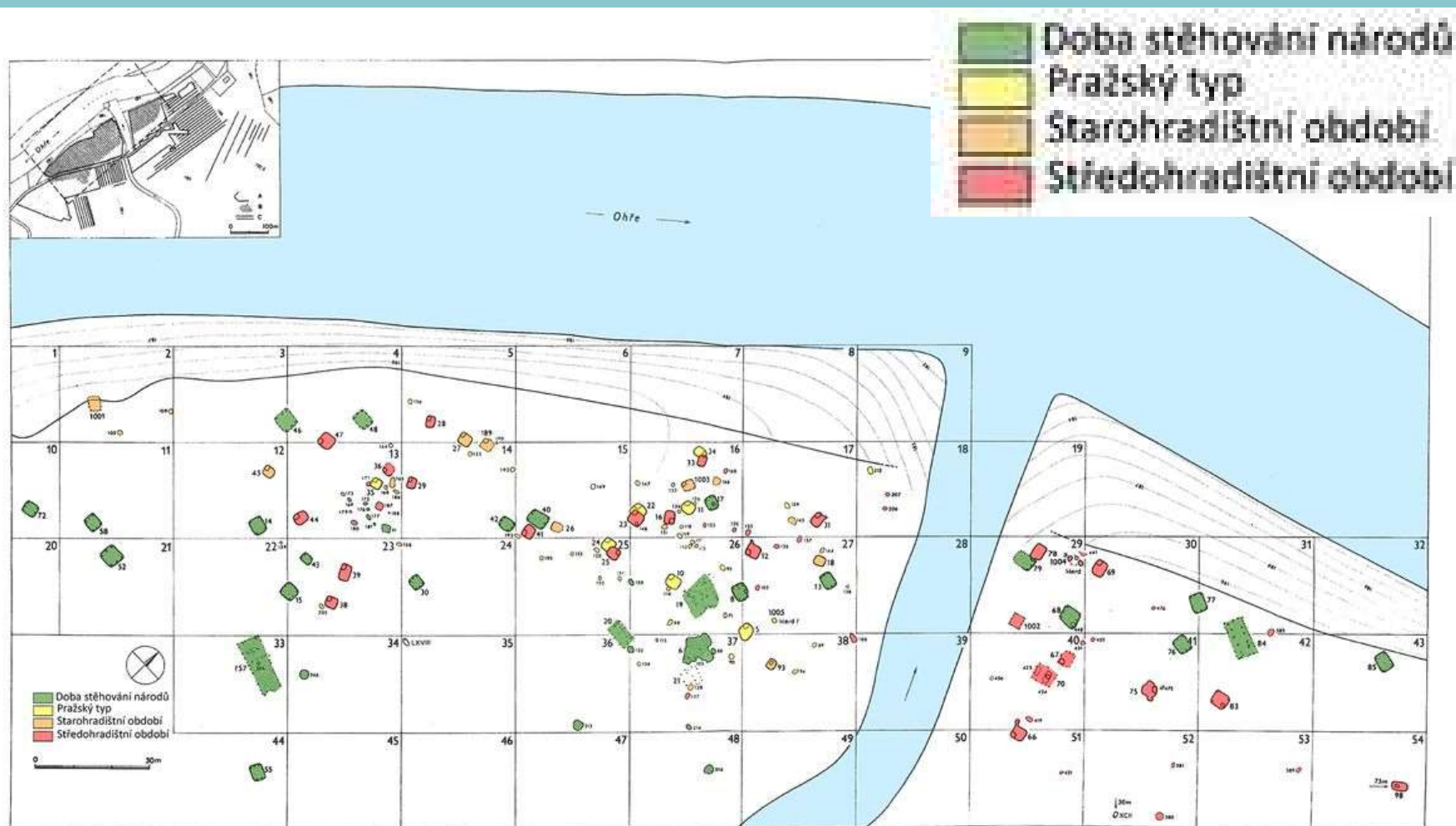
Roztoky u Prahy, pol. 6.-7. stol.

- odkryto cca 122 položemnic na 20 ha,
- odhad cca 500-600 !!!
- některé spíš výr. objekty ... či lázně ?
- zem. zázemí – max. 100 ha ...
- ... význam asi i rybolov, řemeslo, obchod

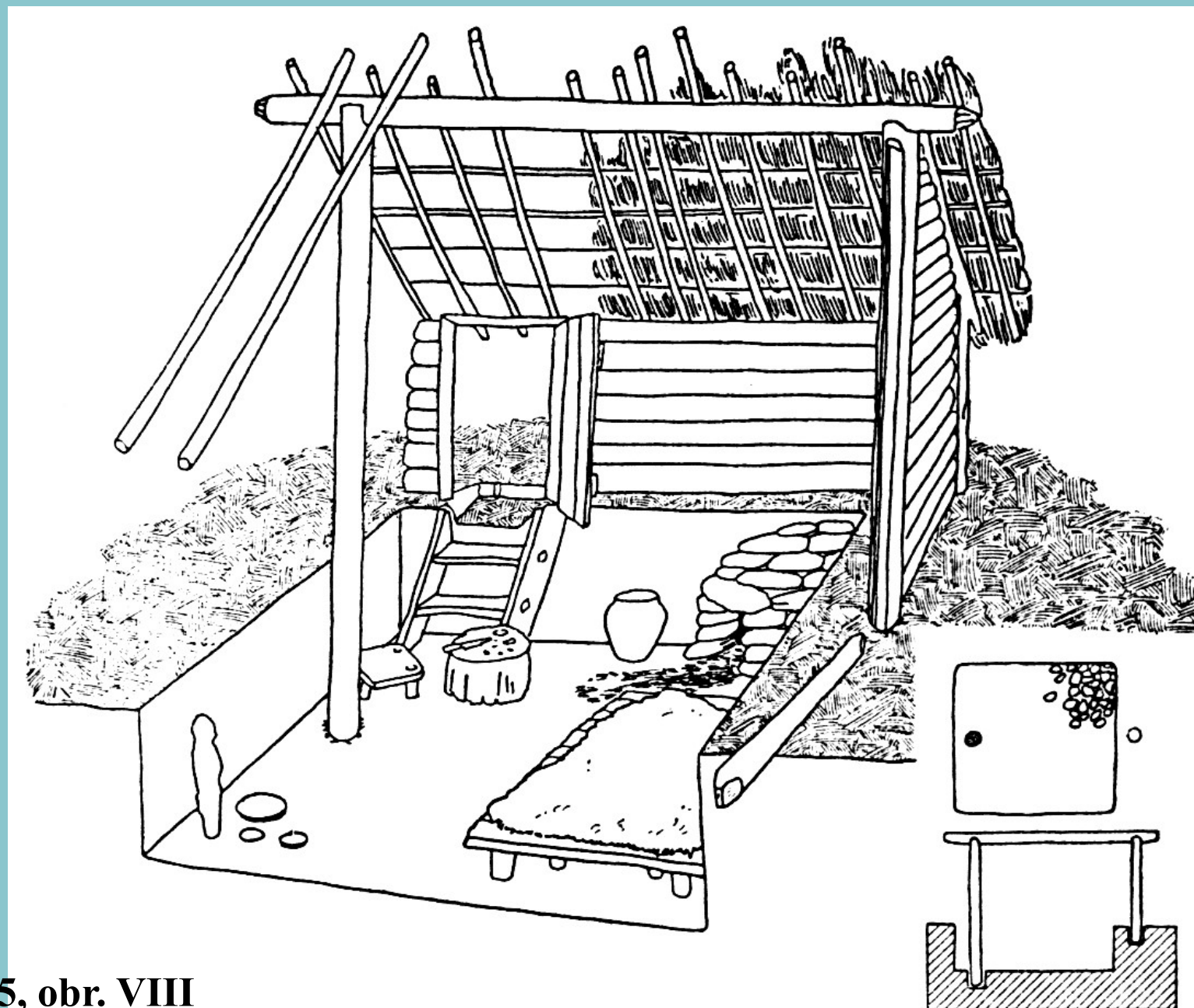

Březno u Loun,

- již SN (Langobardi ?) ...konec 6. – 1. pol. 7. stol....konec 7. až pol. 8. stol....9. stol.
- polozemnice (4x4 m2), pece, zásobní jámy, ...
- fáze konec 6. – 1. pol. 7 stol., půlkruhovitý půdorys – 8 domů
- fáze konec 7. – 1. pol. 8 stol., domy v rozptýlené řadě
- zahluobené domy – cca 4 x 4 m, kamenné pece v rohu

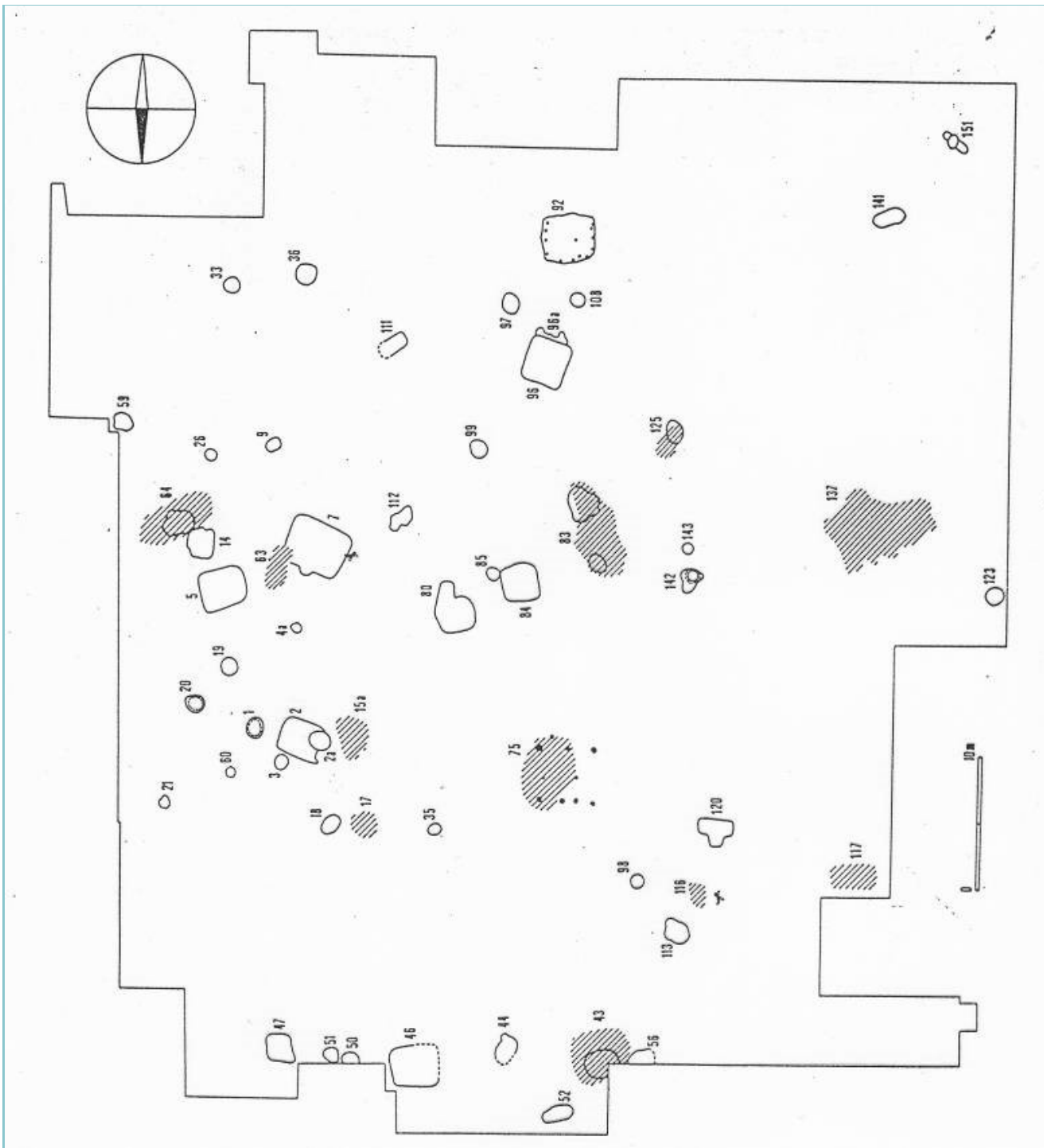

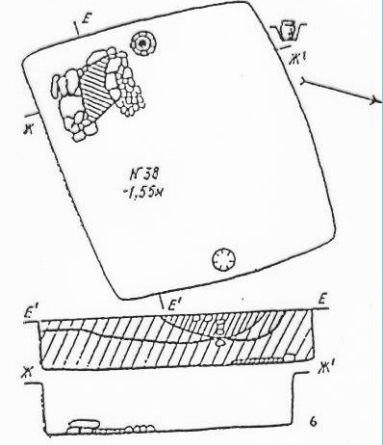
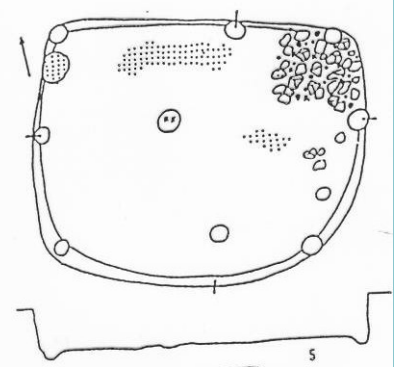
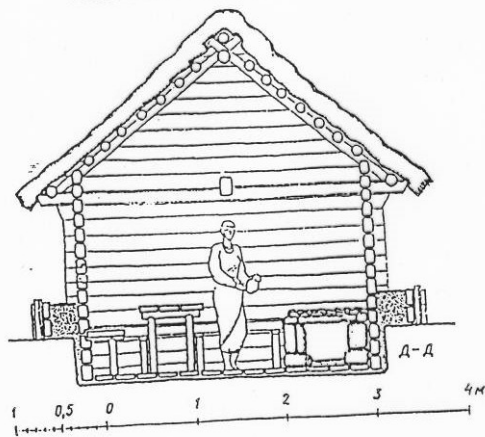
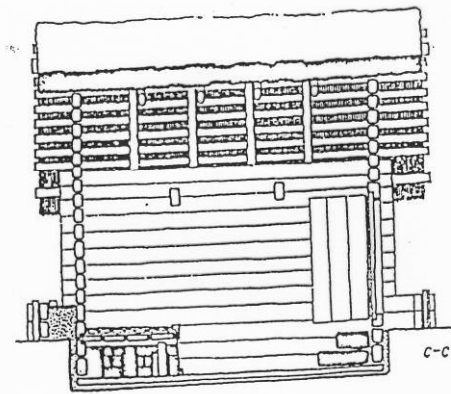
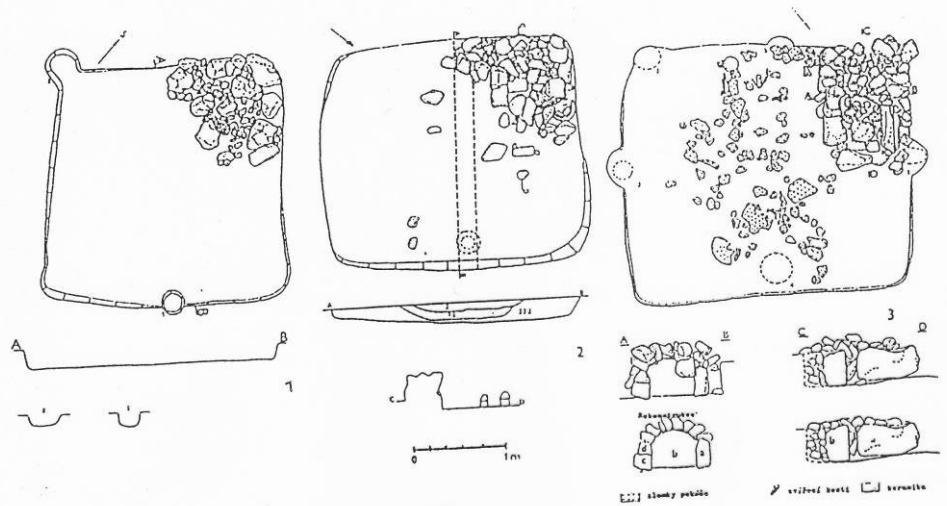
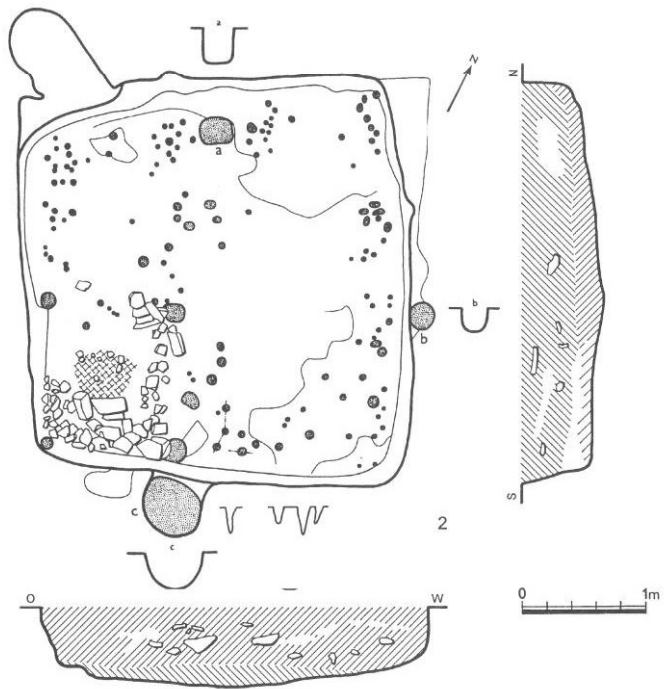
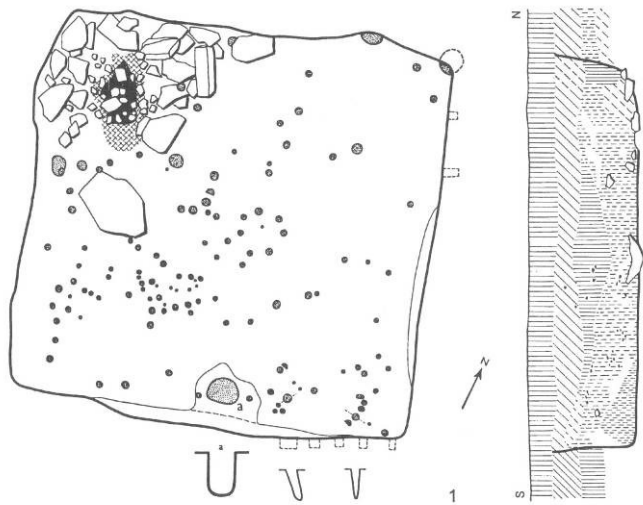
Březno u Loun, rekonstrukce interiéru domu

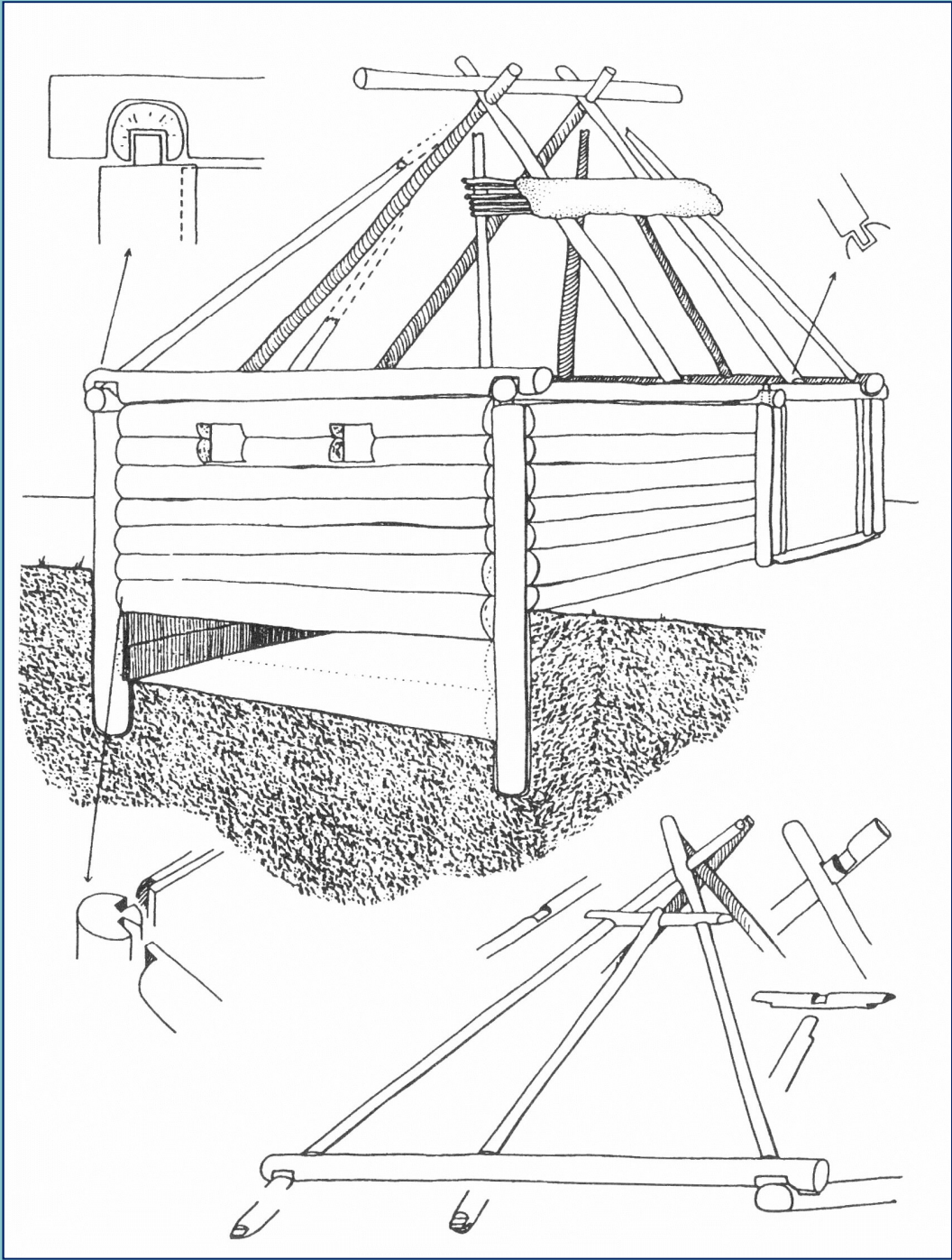
Pleinerová 1975, obr. VIII

Mutěnice

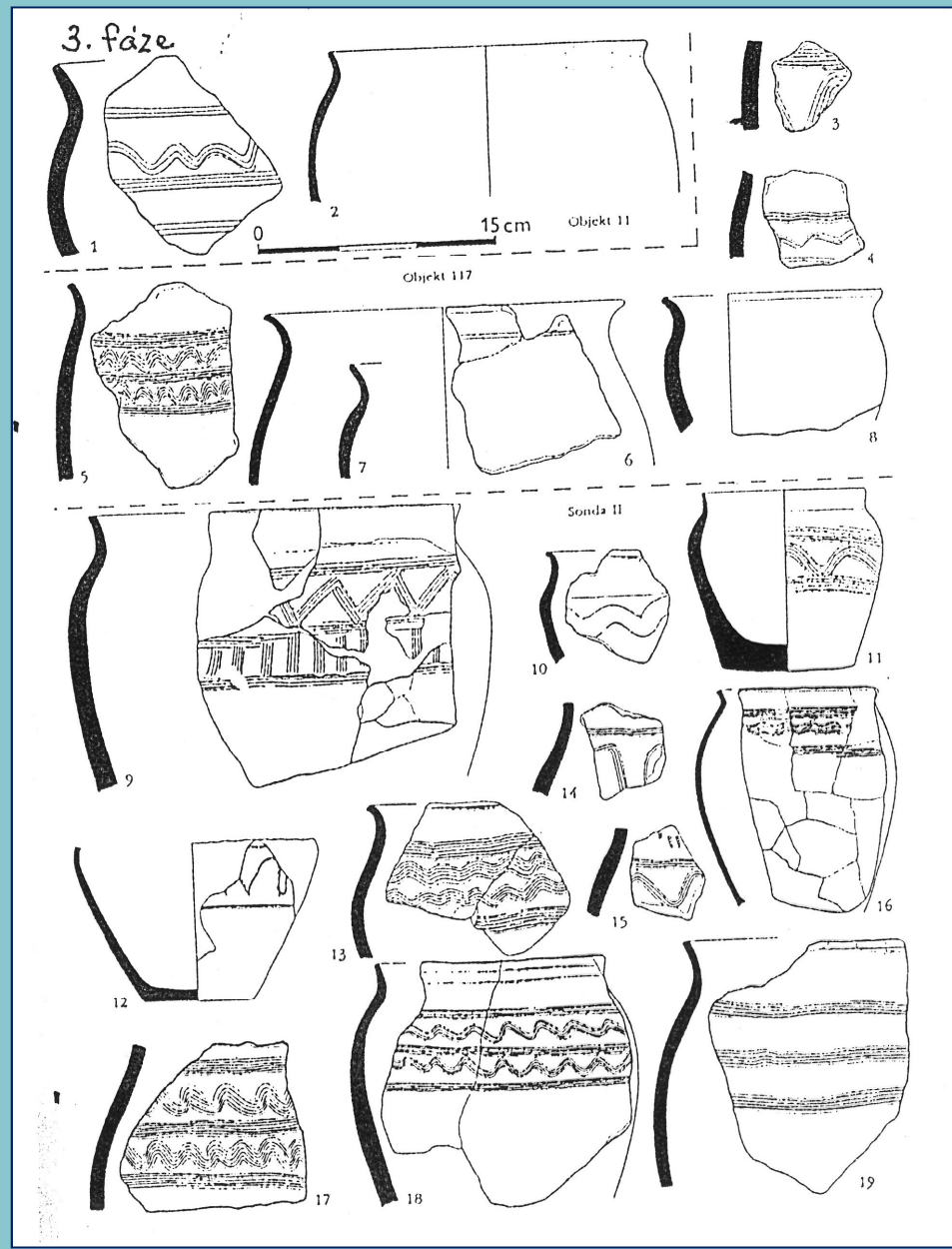
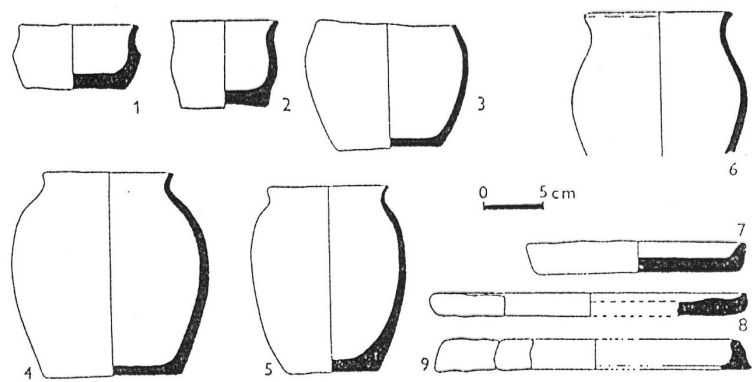
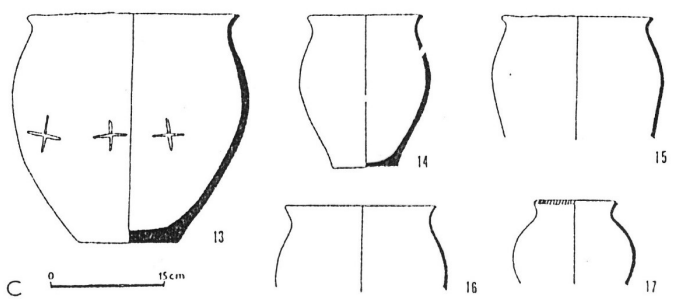
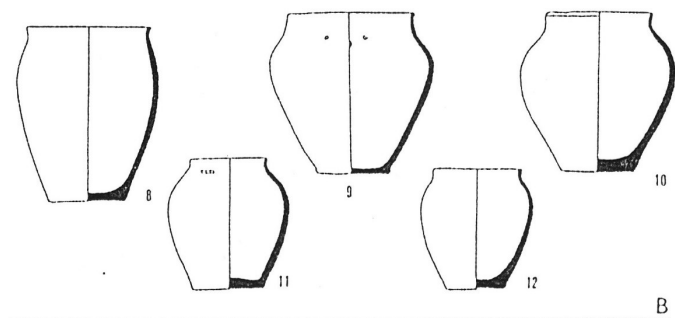
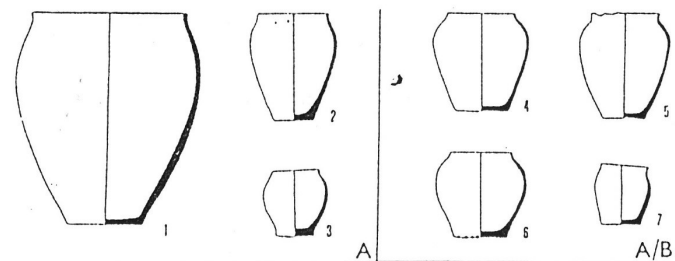

№38
-1,55x

Časňeslovanská a starohradištní keramika

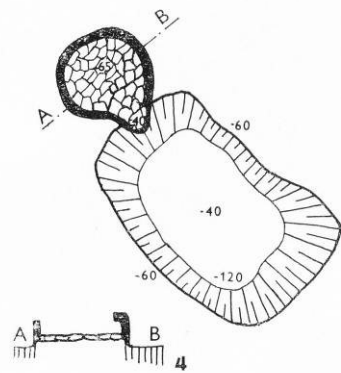

Sady u Uherského Hradiště – Dolní Kotvice

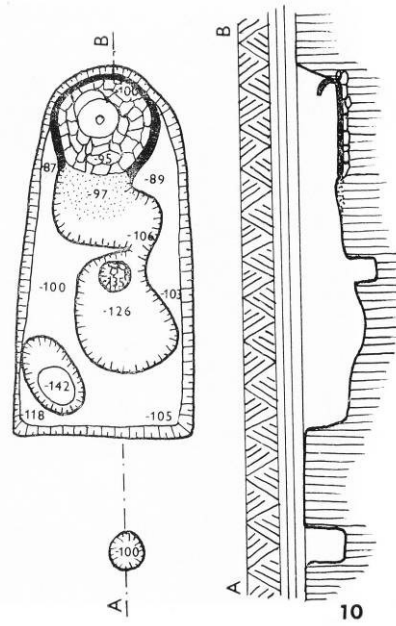
- především 8.-9. stol., vč. pohřebiště
- 7 usedlostí, obydlí – nadzemní (NZ) i zahloubené (PZ)
- hospodářské a výrobní objekty – železářství, KPI, výr. přeslenů

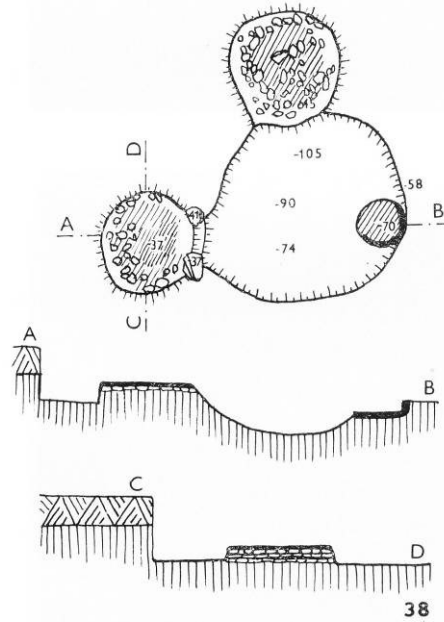

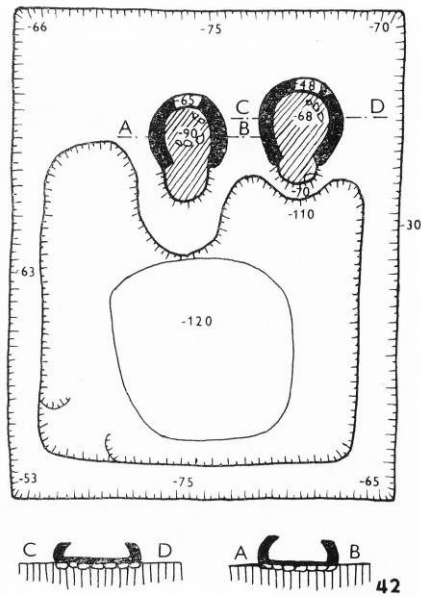
A
S

10

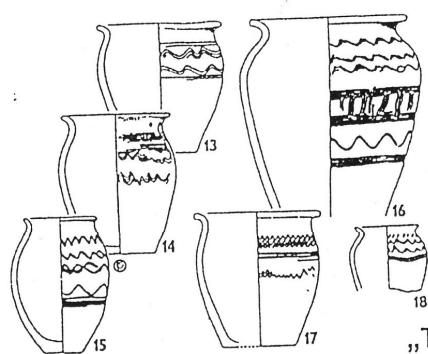
38

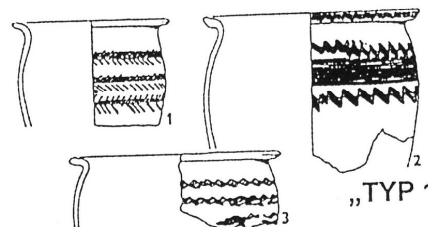
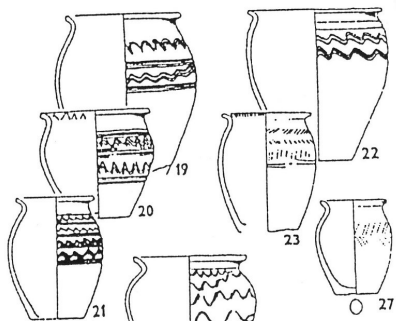
42

Sady u Uherského Hradiště – Dolní Kotvice

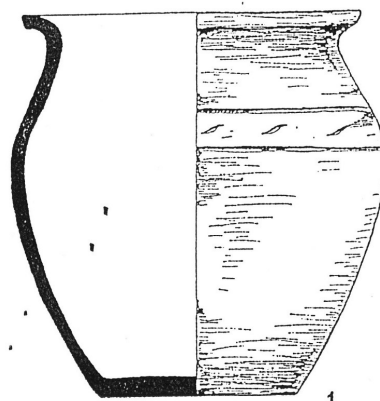
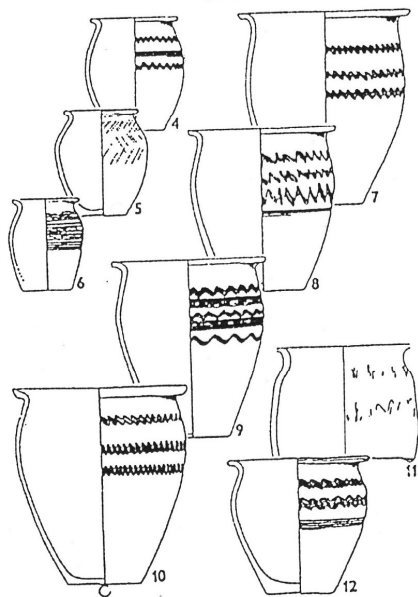

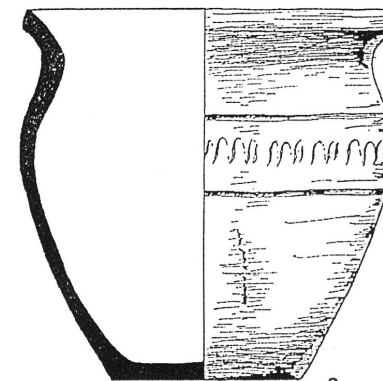
„TYP 2”

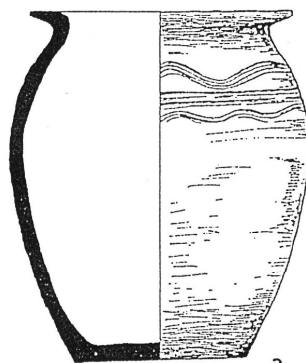
„TYP 1”

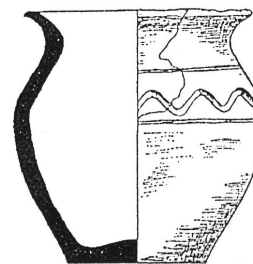
1

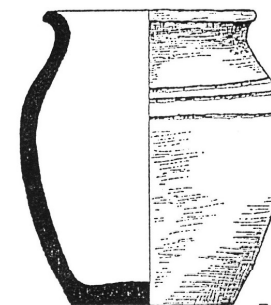
2

3

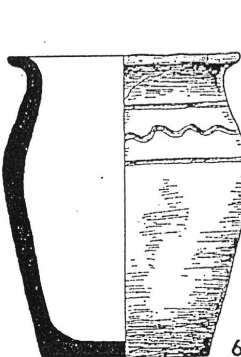
4

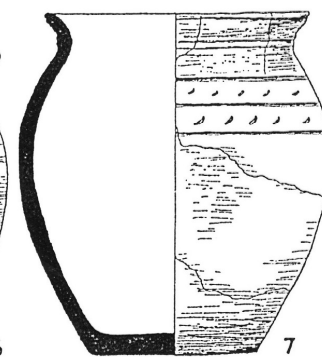
5

0 5CM

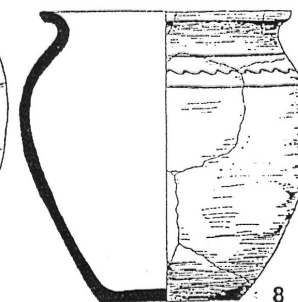
0 5CM

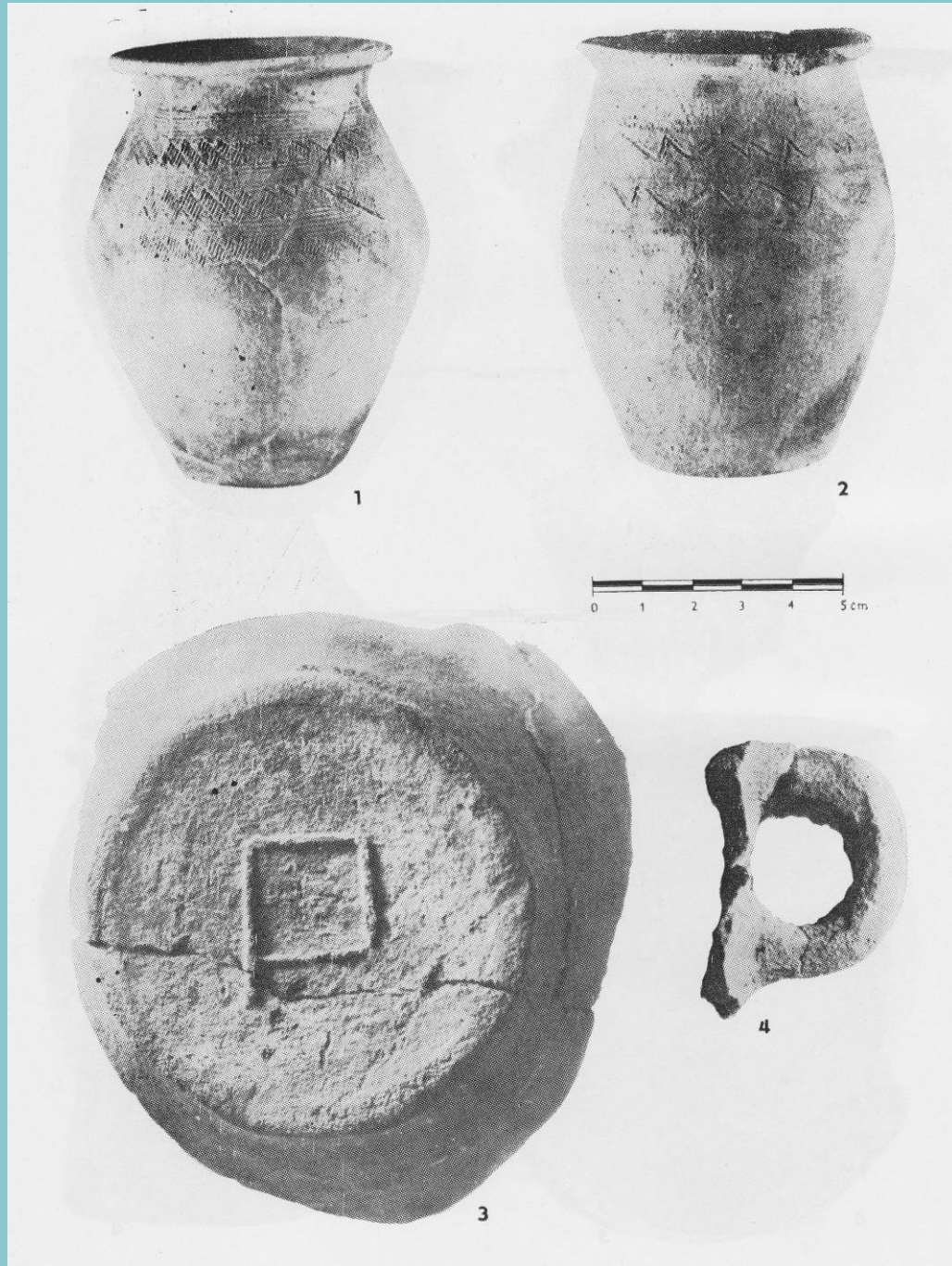
6

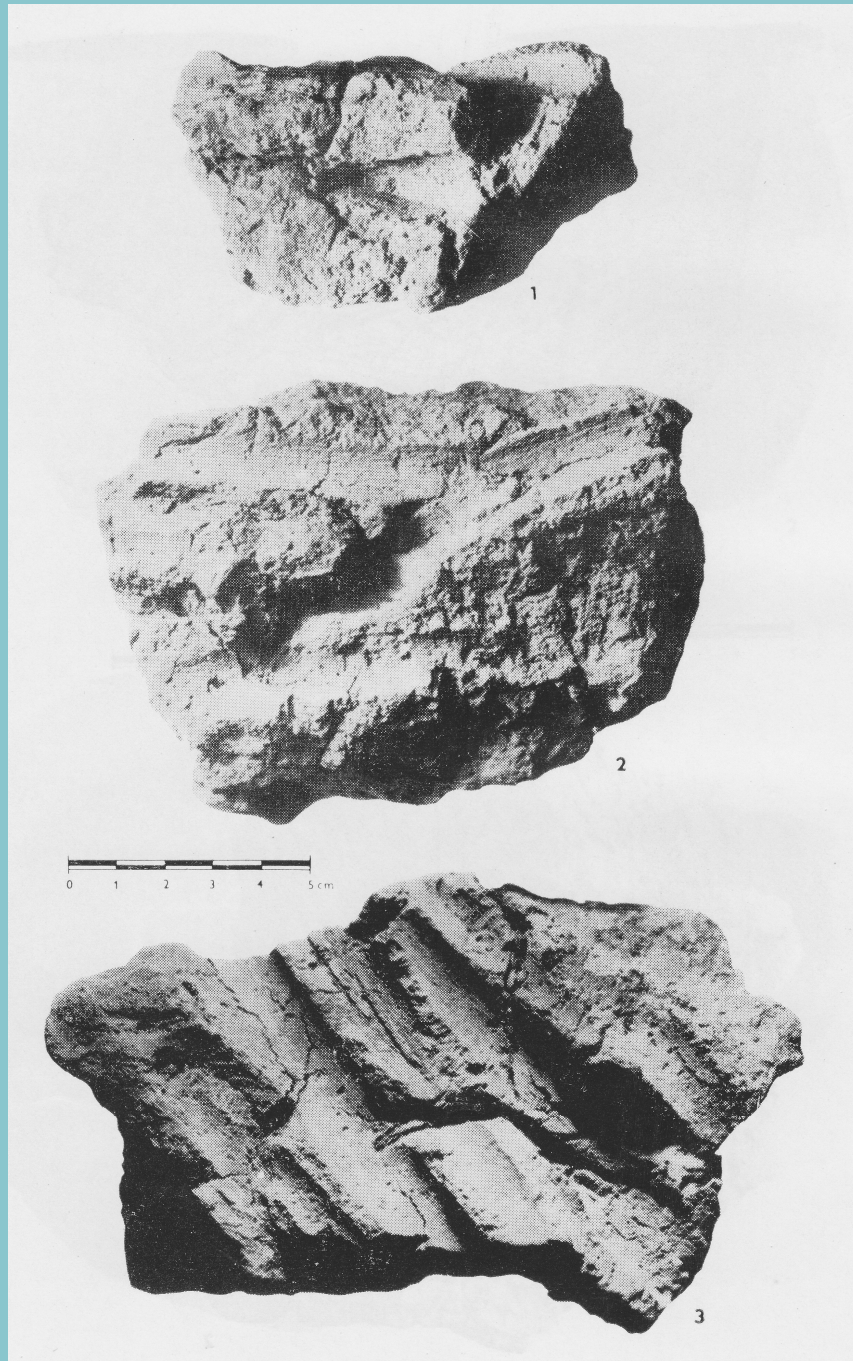

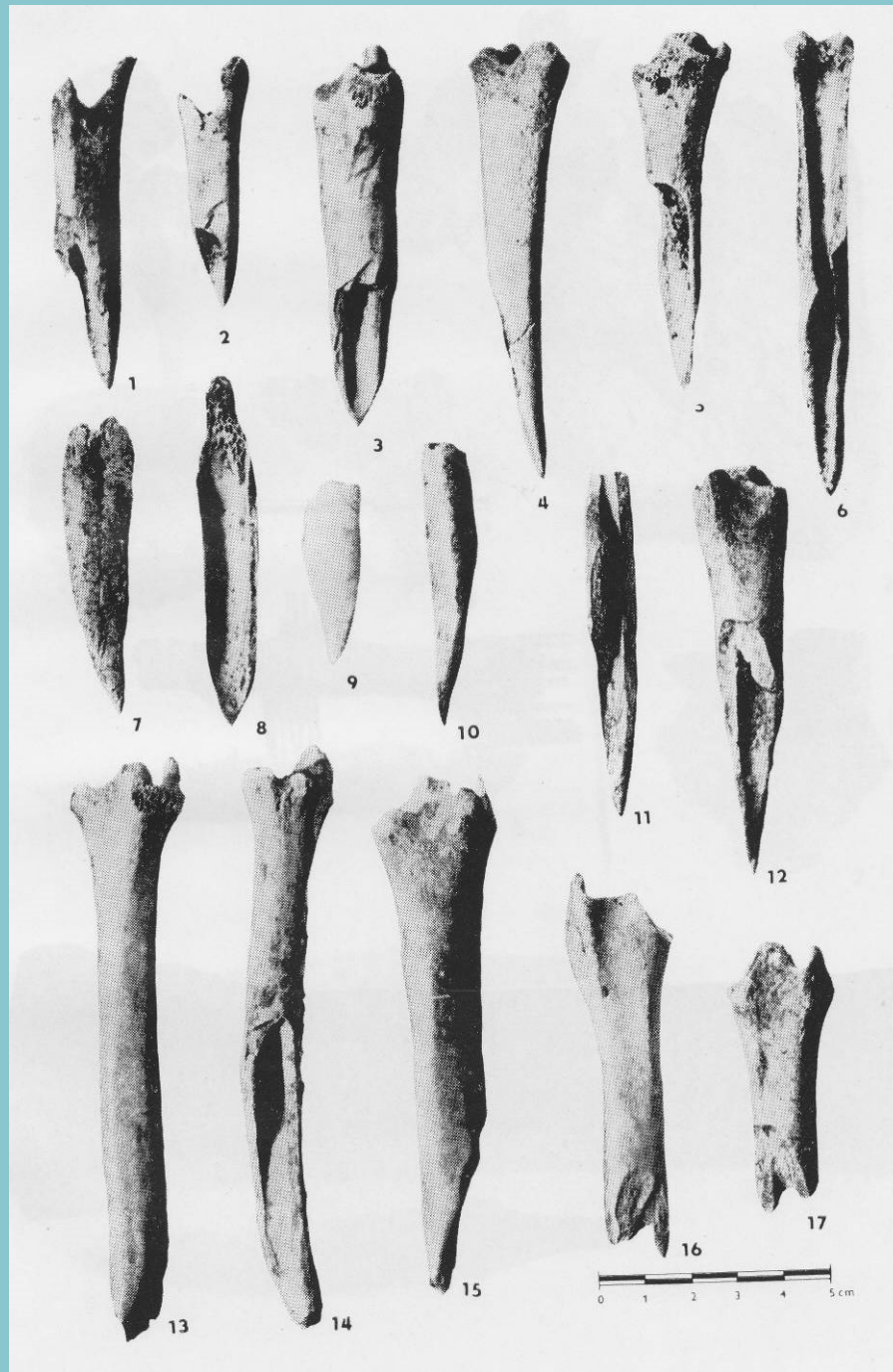
7

8

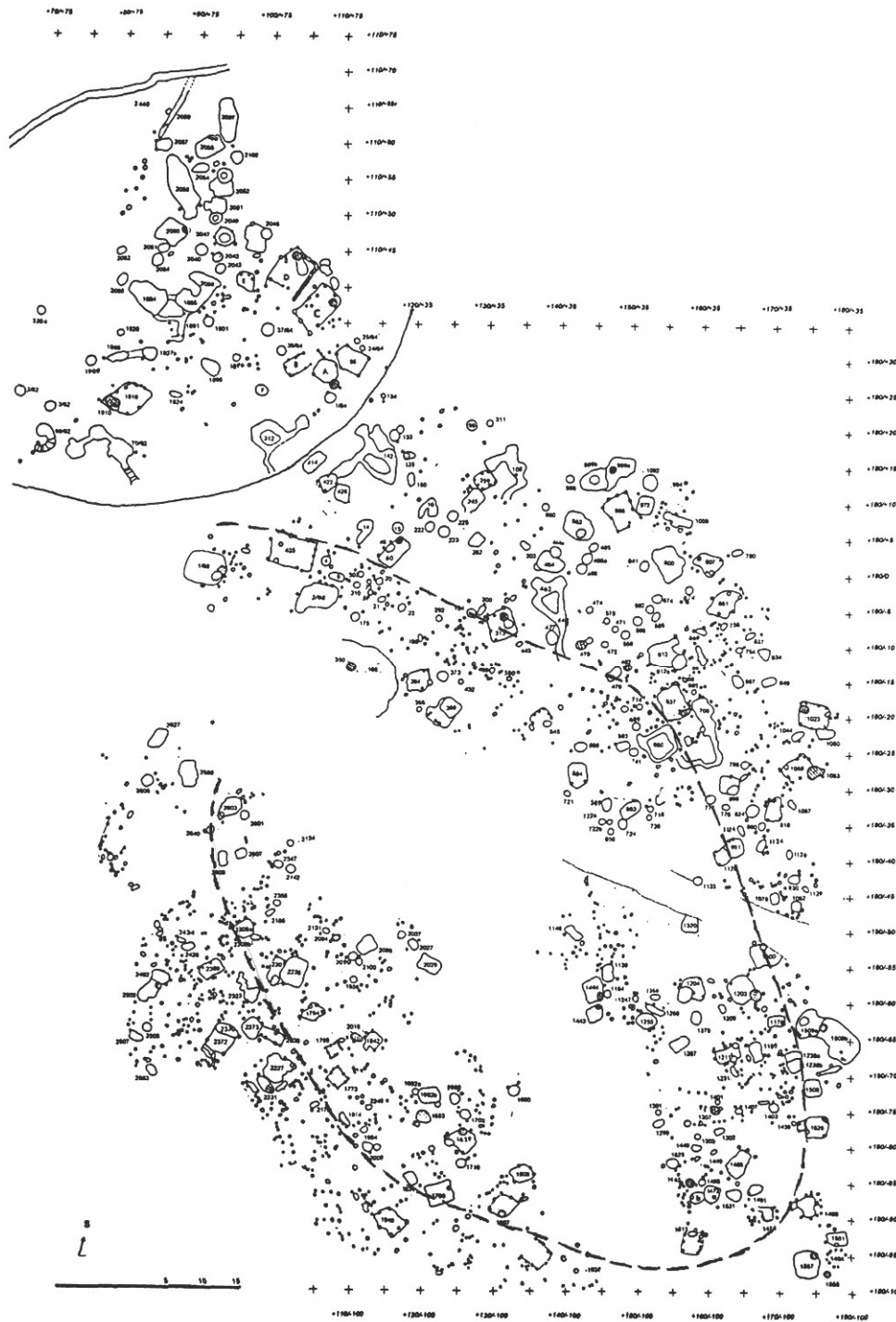

Mstěnice u Hrotovic

•RS osídlení

plná čára – 2. fáze
10. - 1. pol. 11. stol.

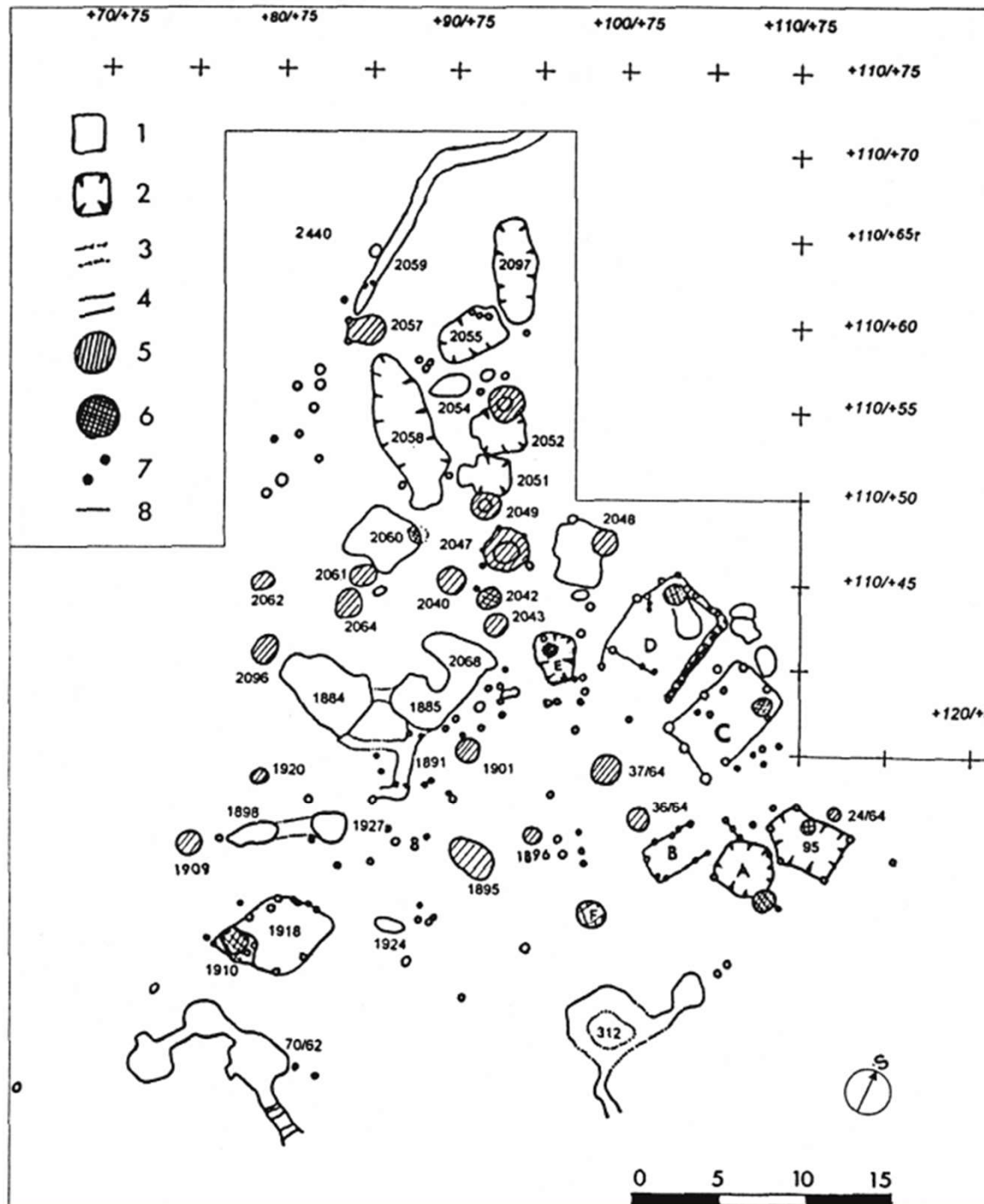
přerušovaná čára – 5. fáze
2. pol. 11. stol. – 12. stol.

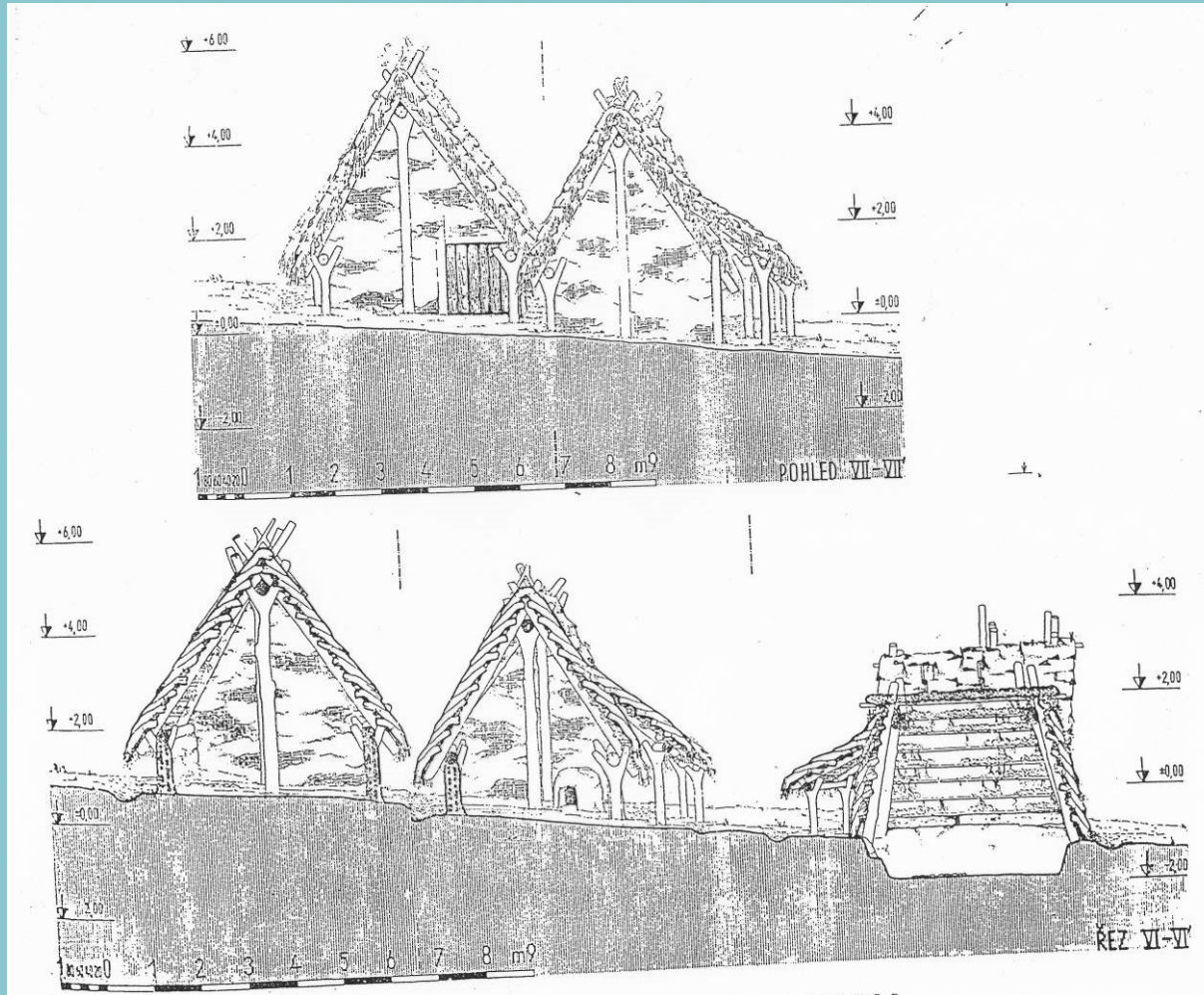
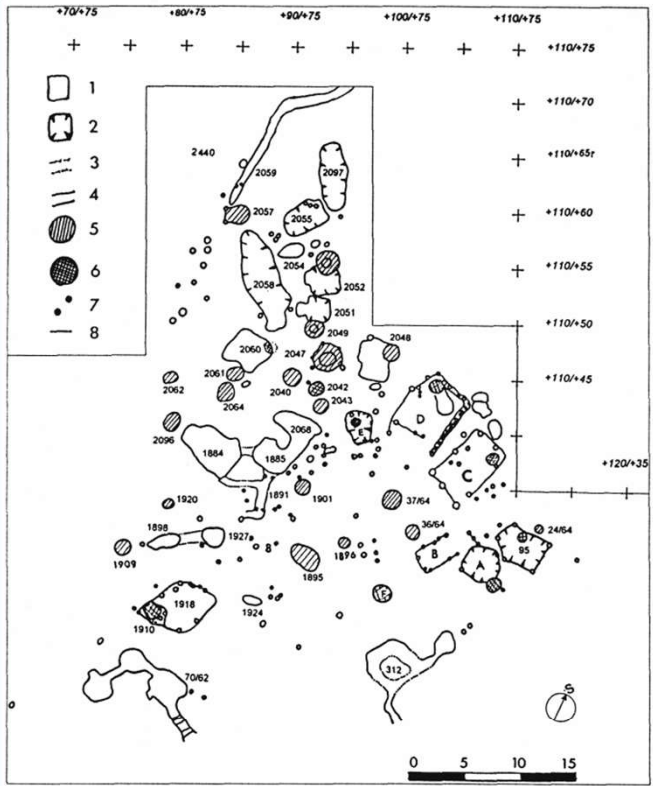
Mstěnice u Hrotovic

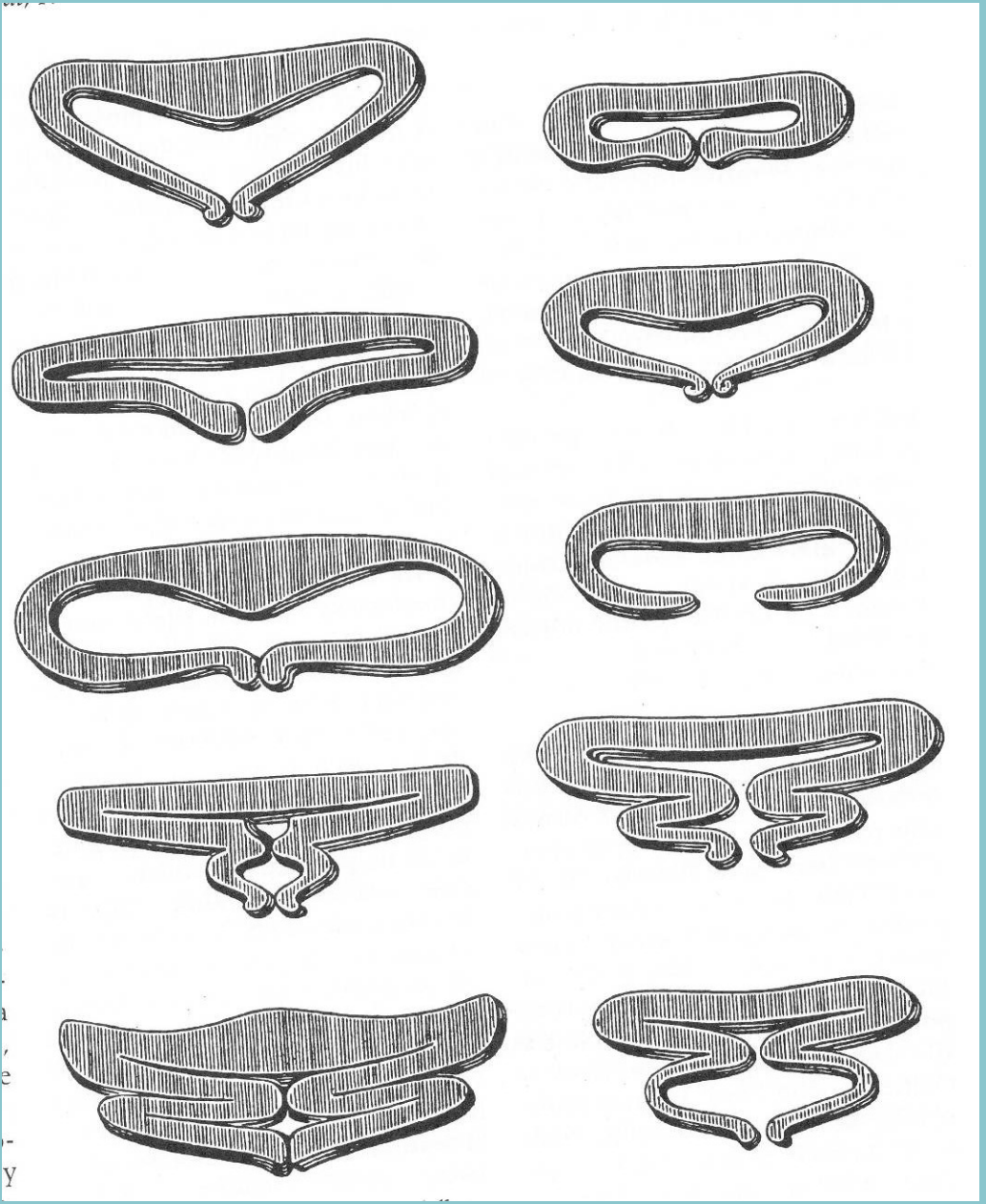
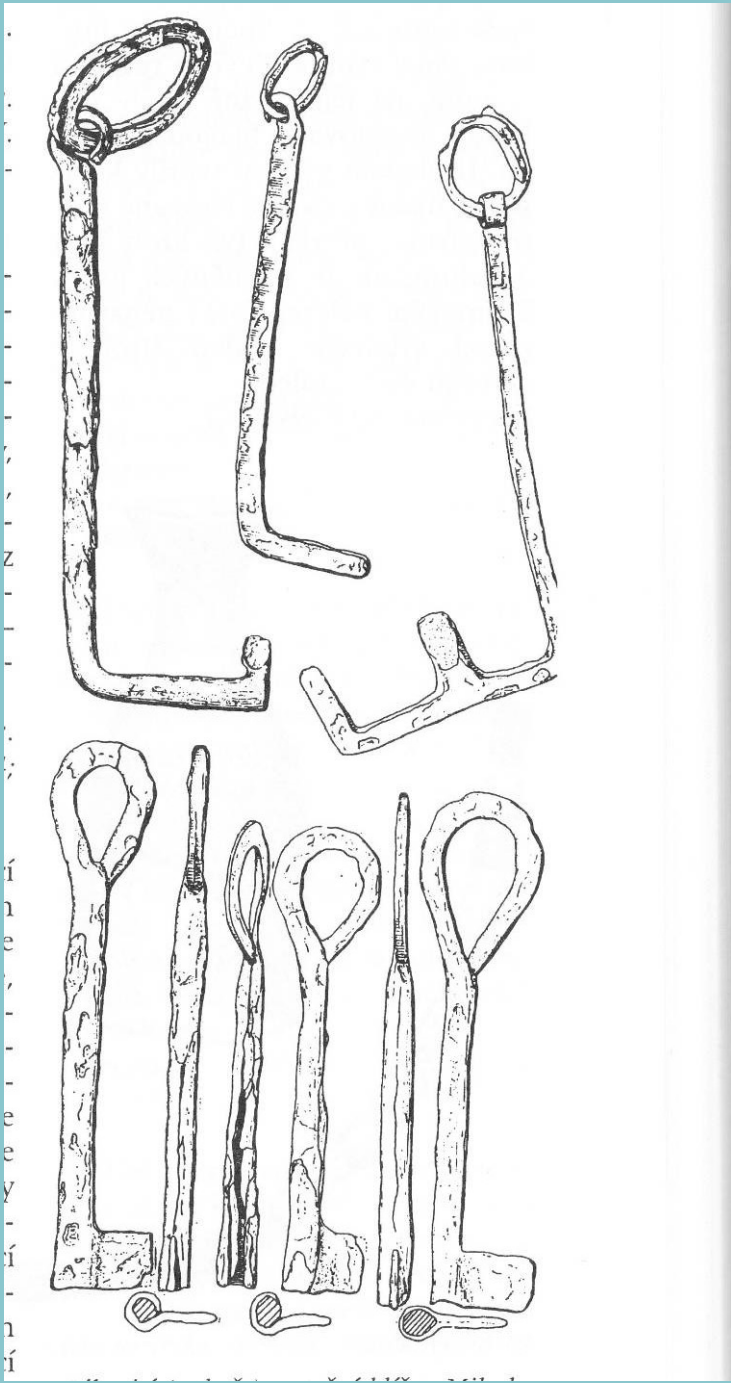
2. fáze: 10.-pol. 11. stol.

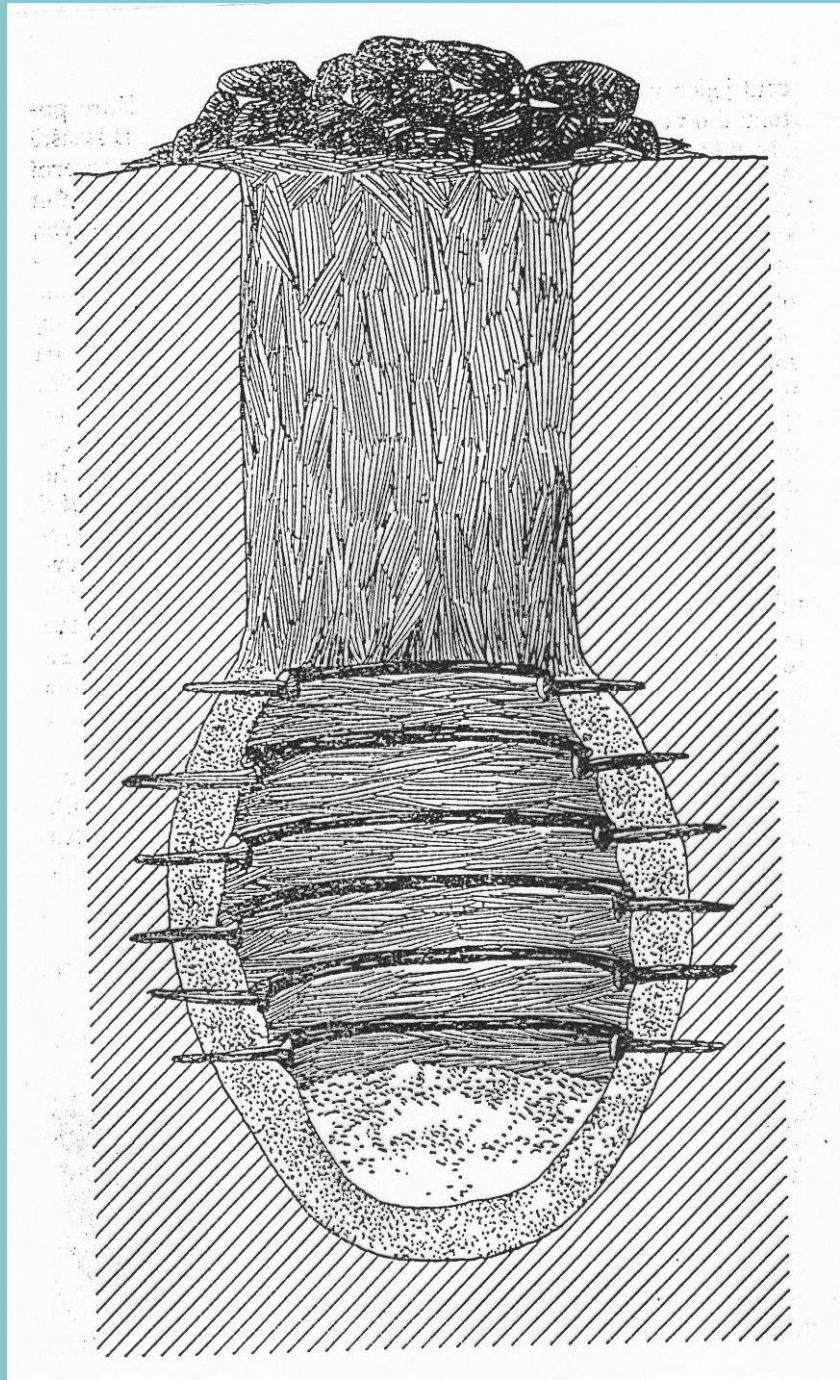
- 1 – NZ stavby
- 2 – zemnice
- 3 – podzemní chodby
- 4 – palisádový žlab
- 5 – obilní jámy
- 6 – otopná zařízení
- 7 – kůlové jamky
- 8 – výkopová hrana

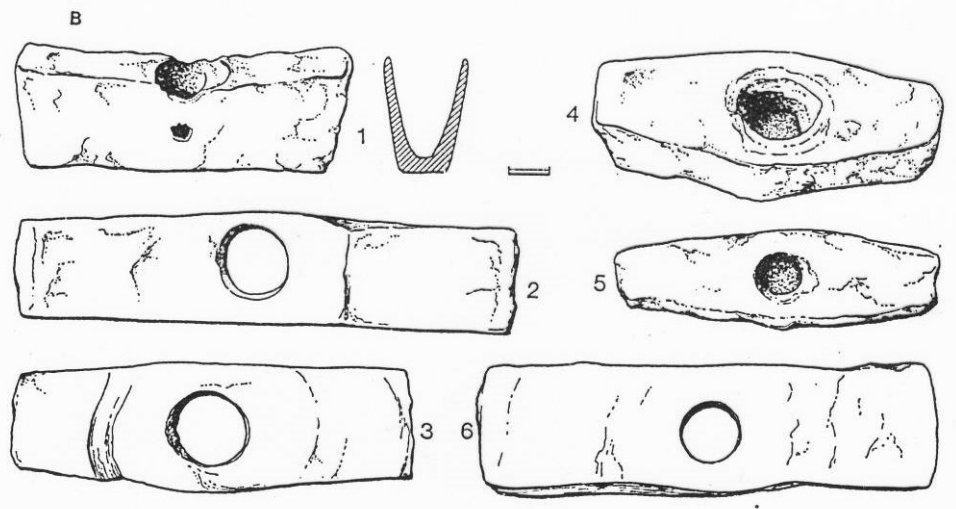
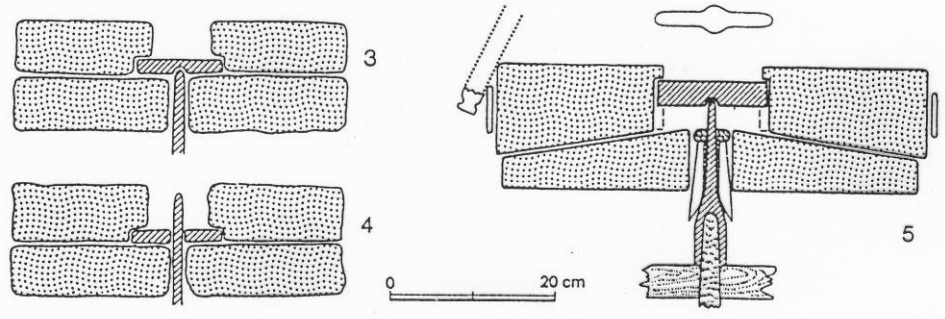
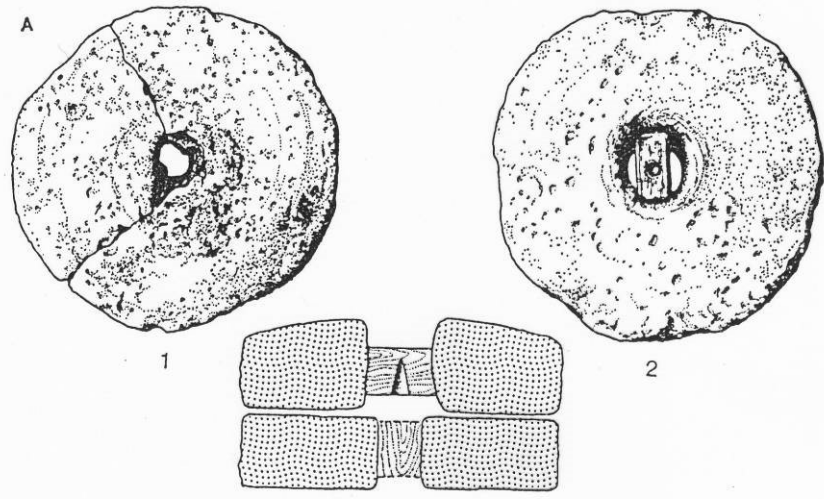

Vrcholný stredovek

- 13. stol. – ekonomicko-spoločenské zmeny
- demografické zmeny – **kolonizace**
  - dosídlení a restrukturalizace sídelní sítě
  - osídlení nových oblastí
- nový právní rámec:
  - **emfyteuza** – zákupné právo (dedičná držba pôdy roľníky)
- proměna a stabilizace půdorysov vesnic, usedlostí, plužín, domů
- hospodárske zmeny:
  - 3 polní hospodárství, těžký pluh, dlouhé plužiny, ...
- Toponomastika: Lhůty ...

Vrcholný středověk – odevzdávání dávek.

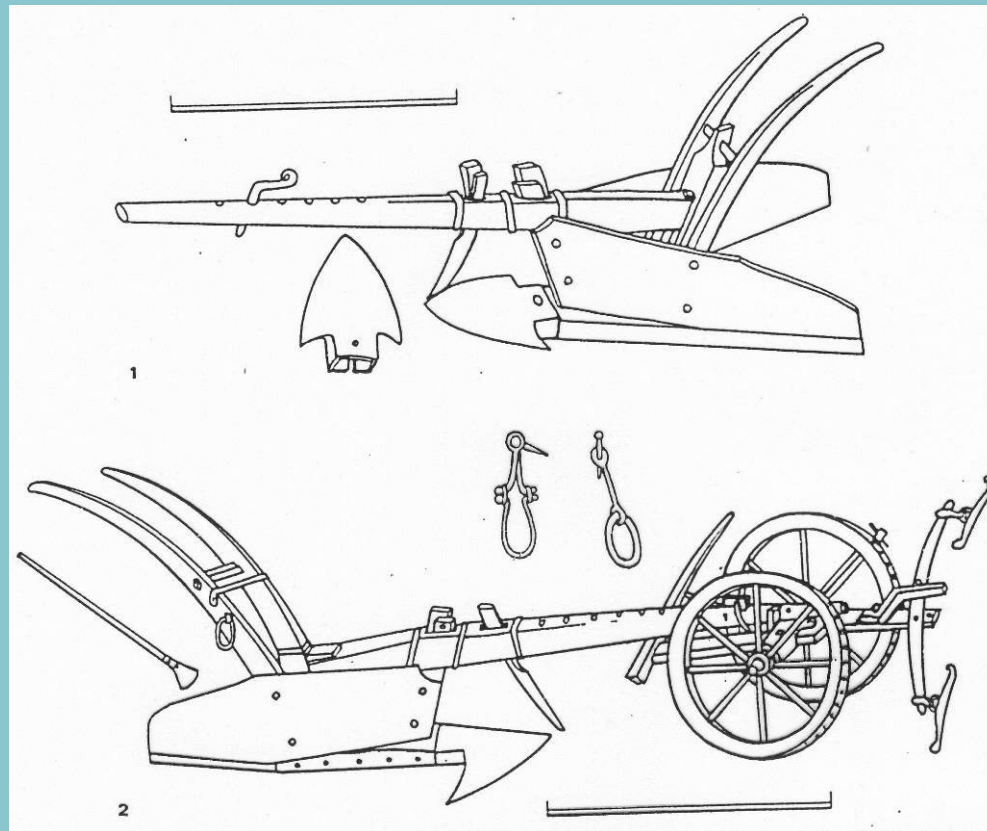
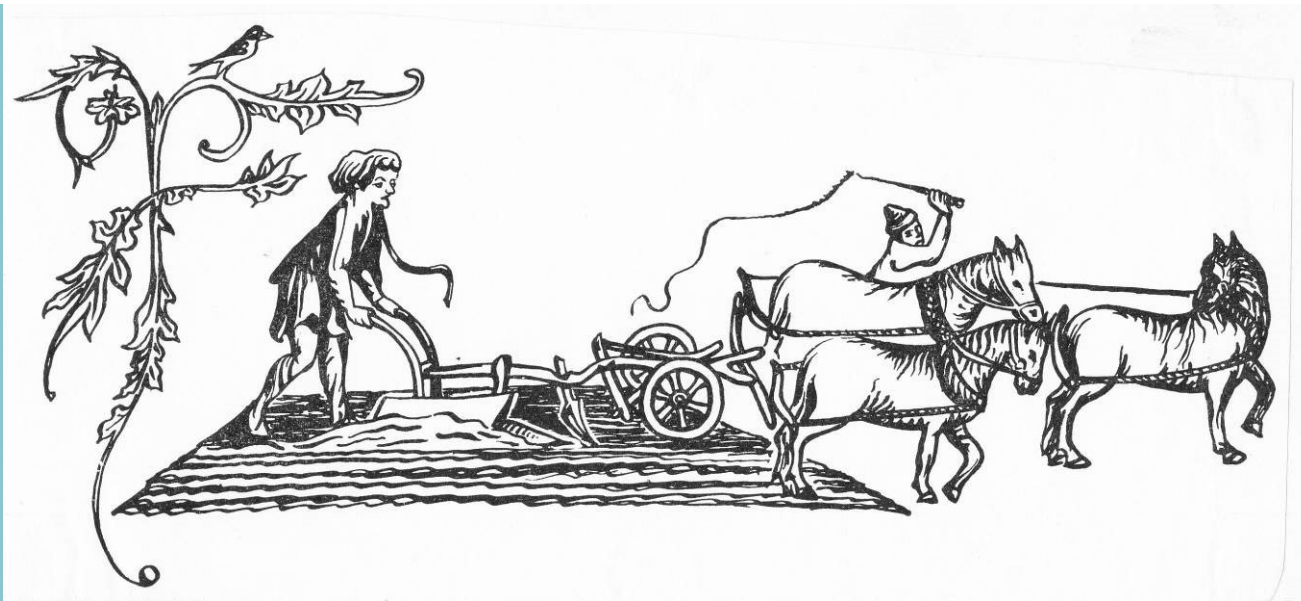
Vrcholný středověk – polní práce

Vrcholný středověk – polní práce

Sachsenspiegel - „Saské zrcadlo“

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2e/Sachsenspiegel-Ostsiedlung.jpg/737px-Sachsenspiegel-Ostsiedlung.jpg>

- středověká právní kniha (vznik mezi 1220 - 1233)
- **soubor saského zemského a lenního práva**
- (tj. zemské, městské a vesnické právo)

- Zdroj:
  - saské právní zvyklosti
  - některé říšské zákony
  - rozsudky císařského soudu

- autor: **Eike von Repgow** (1180/90 - po r. 1233)
- z rodiny vasalů magdeburského arcibiskupa
- lenník hraběte Hoyerera z Falkensteina (napsal na jeho popud)

- pův. asi v latině, pak v „dolnoněmčině“
- dochovaná v několika iluminovaných rukopisech

Sachsenspiegel-Handschrift von 1385 der Stadtbibliothek Duisburg

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2f/Sachsenspiegel.jpg/800px-Sachsenspiegel.jpg>

Sachsenspiegel

Nahoře:

Lokátor (v klobouku) dostává instrukce od pána - majitele půdy, zatímco ostatní již začínají budovat vesnici

Dole:

Lokátor již jako „rychtář“ spravuje postavenou vesnici.

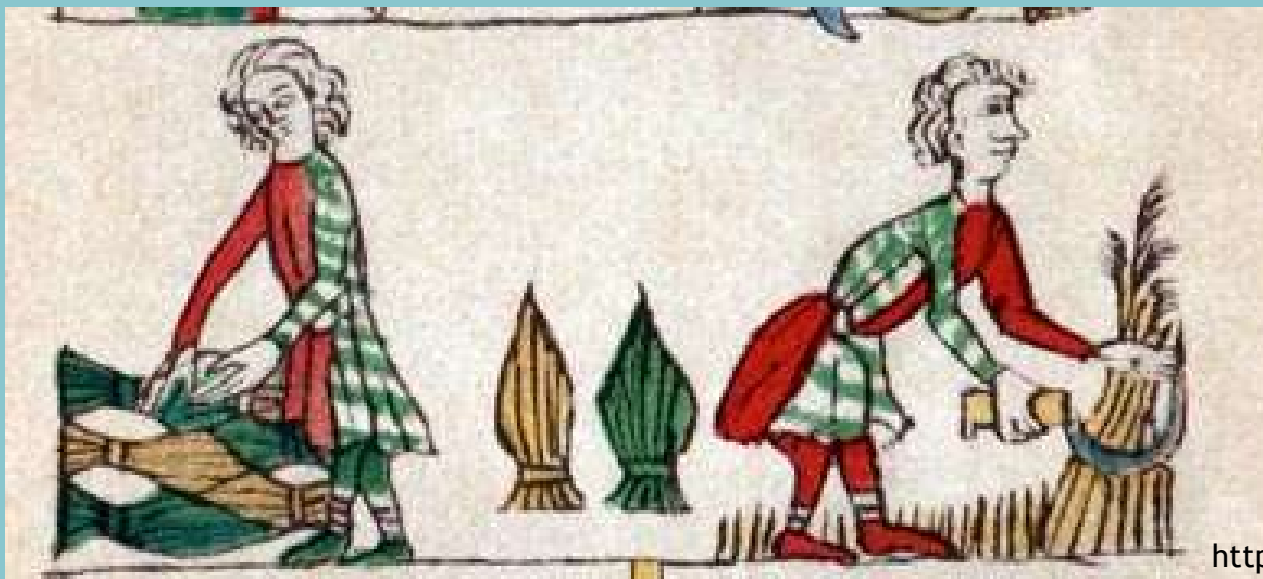

Bauern mit Hakenpflug, Pferde in Brustanspannung

<http://www.brandenburg1260.de/ssp-16.jpg>

Getreideernte mit der Handsichel (Handmahd).

<http://www.brandenburg1260.de/ssp-15.jpg>

Pferdefuhrwerk zum Holztransport

<http://www.brandenburg1260.de/ssp-17.jpg>

Der Hirte - kenntlich an Hirtenstab und Gugel - übernimmt Ziegen und Schafe, um sie auf die Weide zu führen.

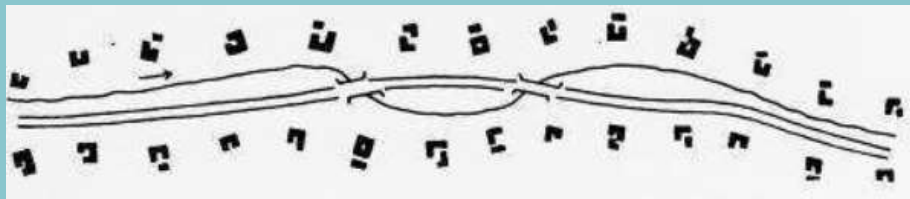
<http://www.brandenburg1260.de/ssp-18.jpg>

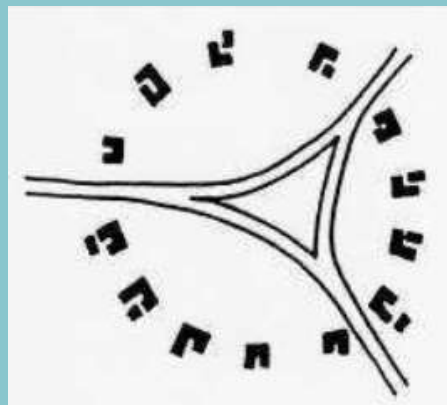
Abb. 14. Illustration zur Fälligkeit von Abgaben:
am Walburgstag (1. Mai) der Lämmerzehnt,
an St. Urban (25. Mai) der Obst- und
Weinzehnt,
an St. Johannis (24. Juni) der Fleischzehnt,
zu St. Margareten (13. Juli) der Kornzehnt,
zu Mariae Himmelfahrt (15. August) der
Gänsezehnt
sowie
zu St. Barthomoläus allerlei Zins und Pflege
(Geldzins, Naturalabgaben wie Eier und
Getreide).

Normativní půdorysy vesnic

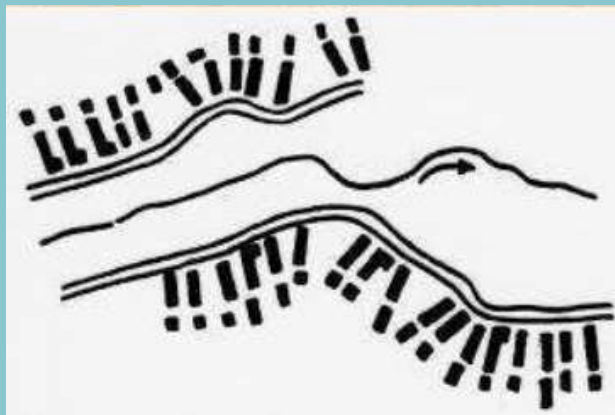
lesní lánová ves

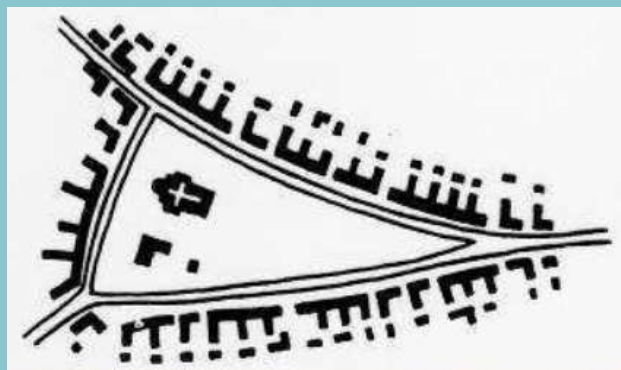
lesní lánová návěsní ves

okrouhlice

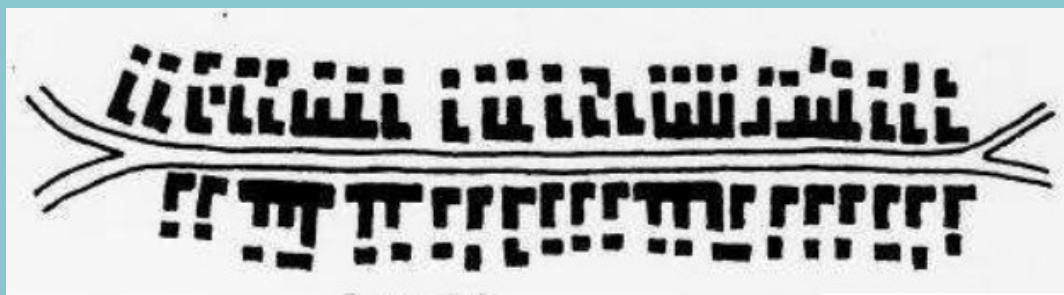
ves s řadovým půdorysem

návěsní ves (návesovka)

ulicová ves (ulicovka)

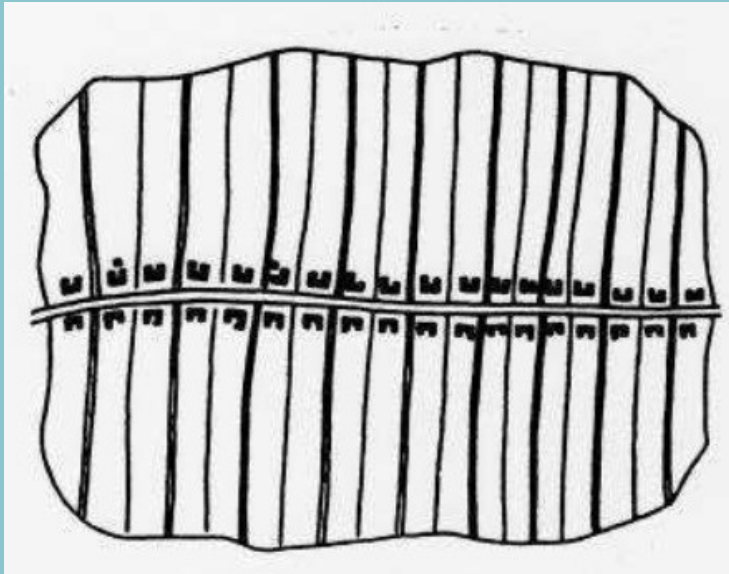
silniční ves (silnicovka)

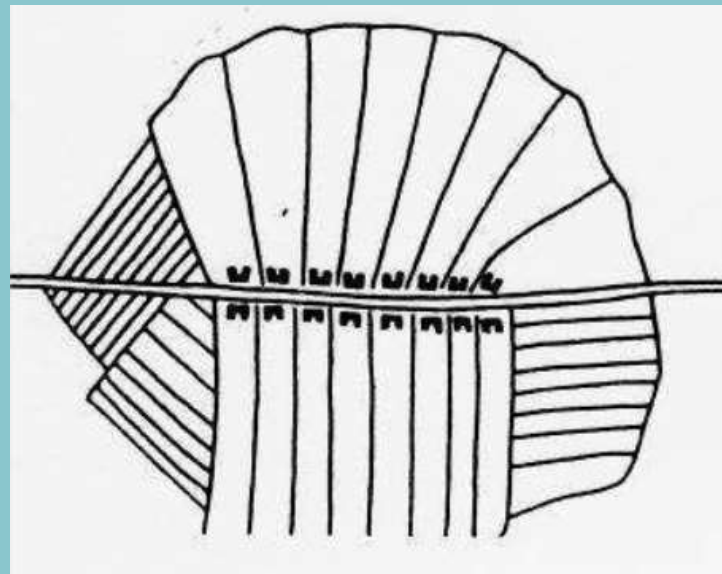
silniční návěsovka

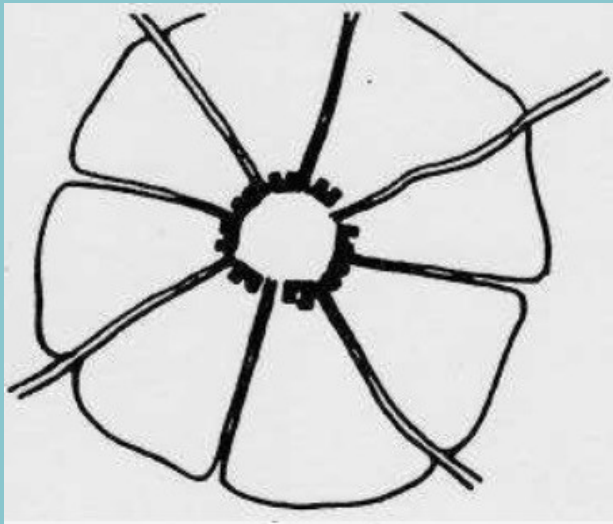
Typy plužin

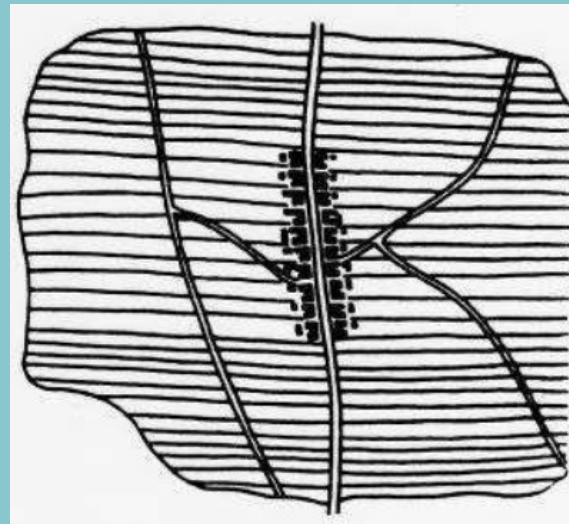
záhumenicová plužina

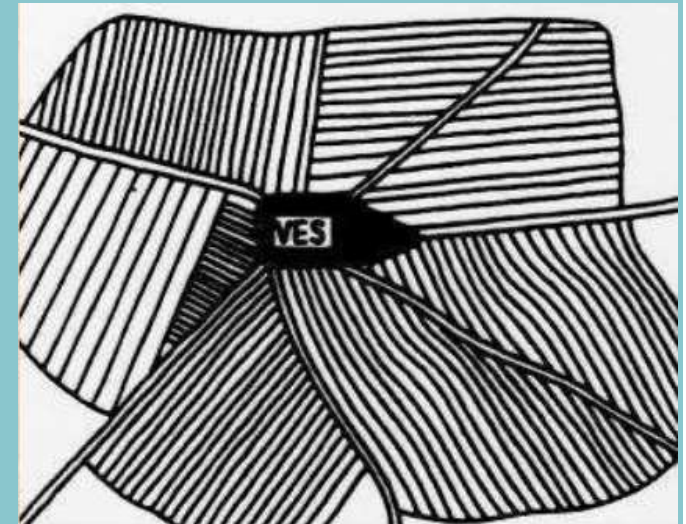
záhumenicová plužina klínová (severně) a pásavá (jižně) s třemi přídatnými tratěmi

paprscitá záchumenicová plužina

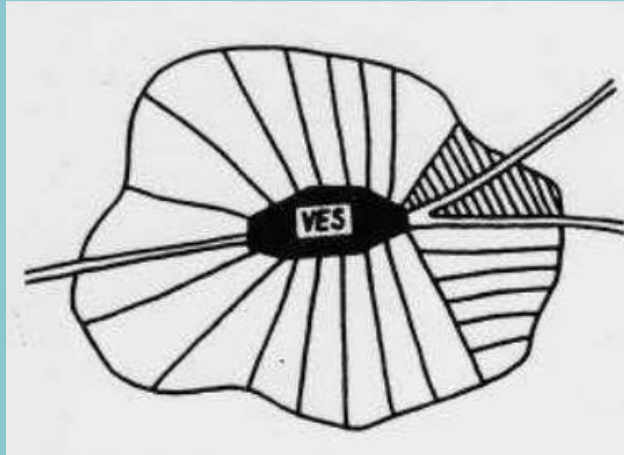

délková plužina

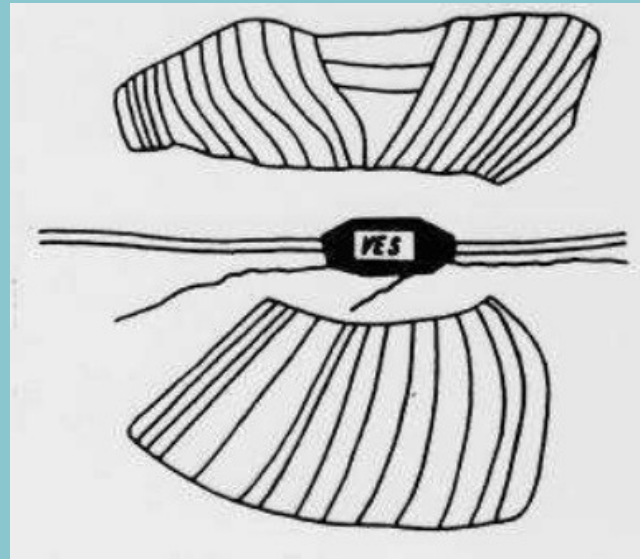

traťová plužina

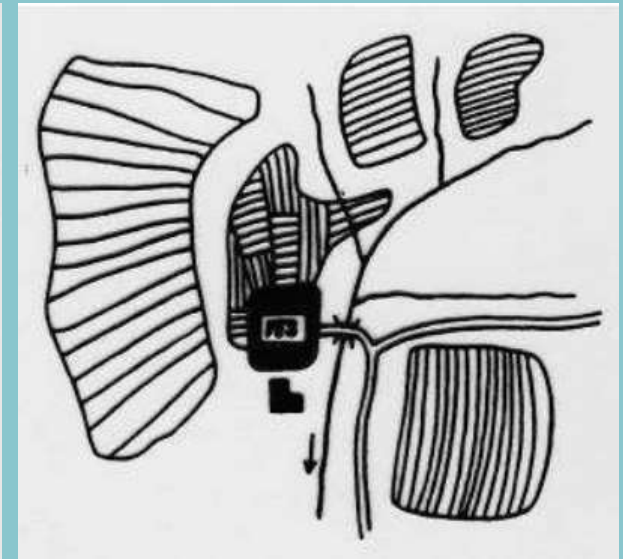
Typy plužin

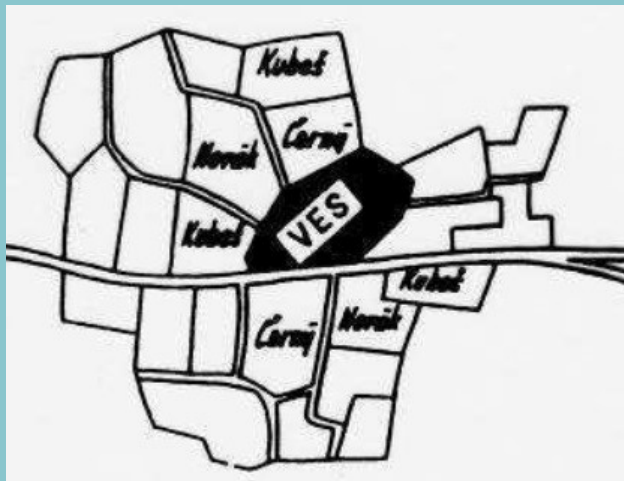
kompaktní plužina

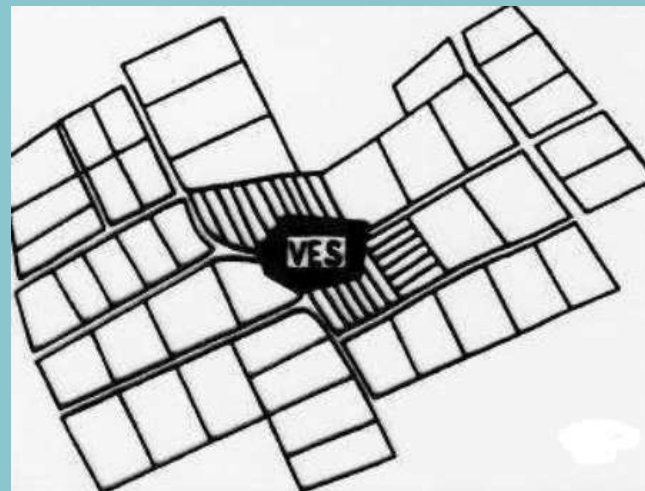
rozštěpená plužina

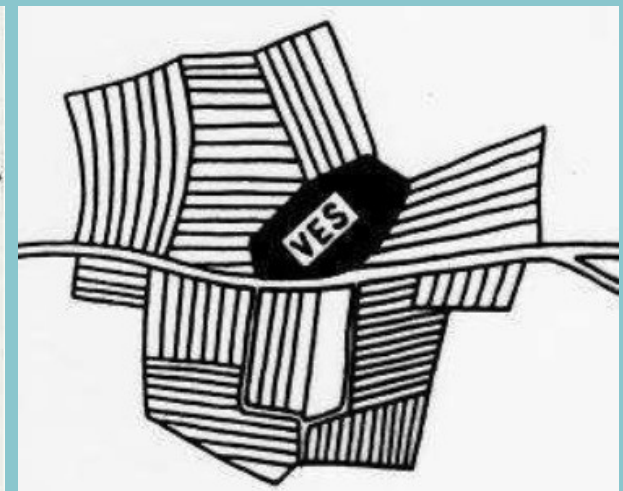
rozptýlená plužina

úseková plužina

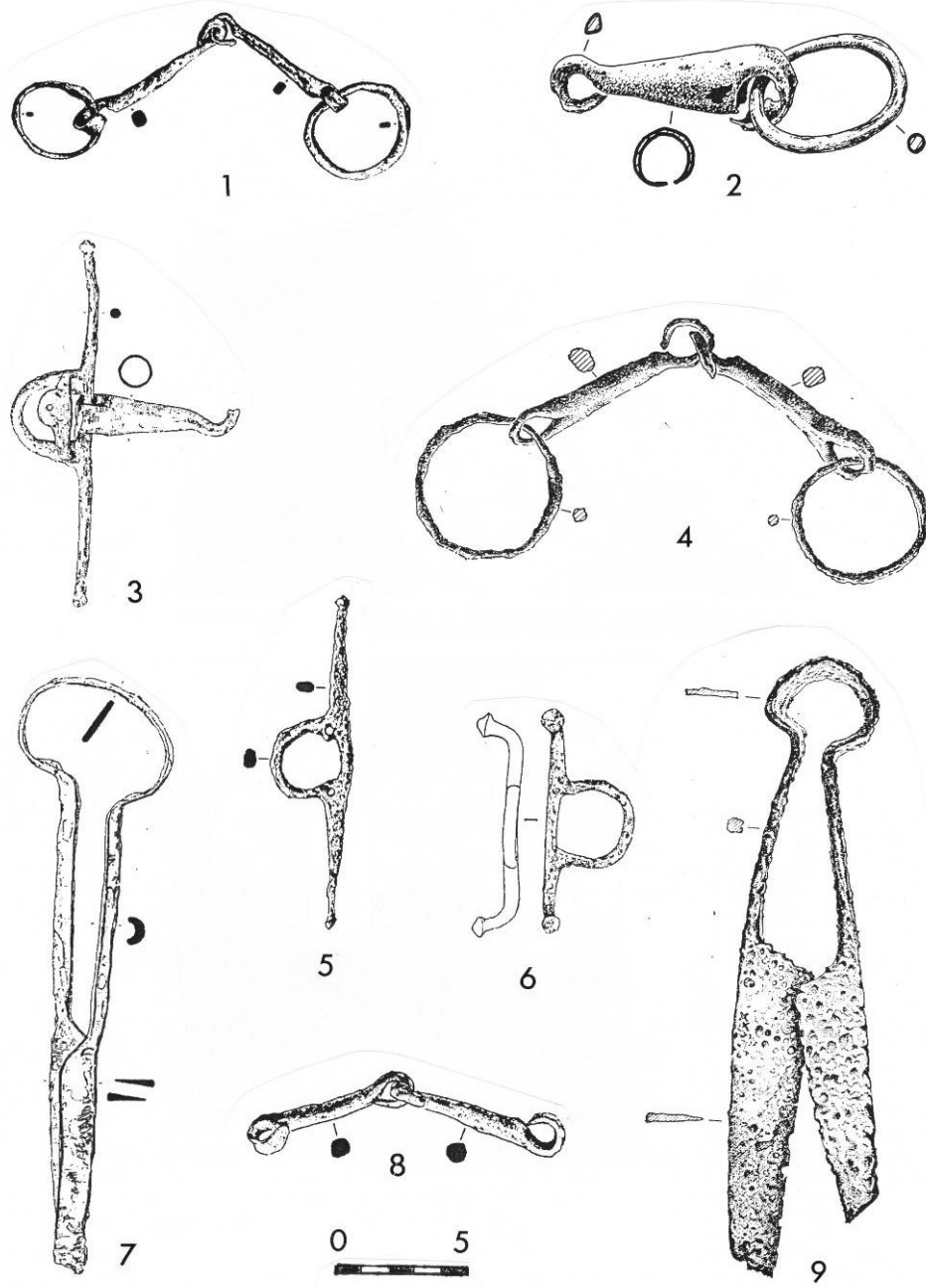
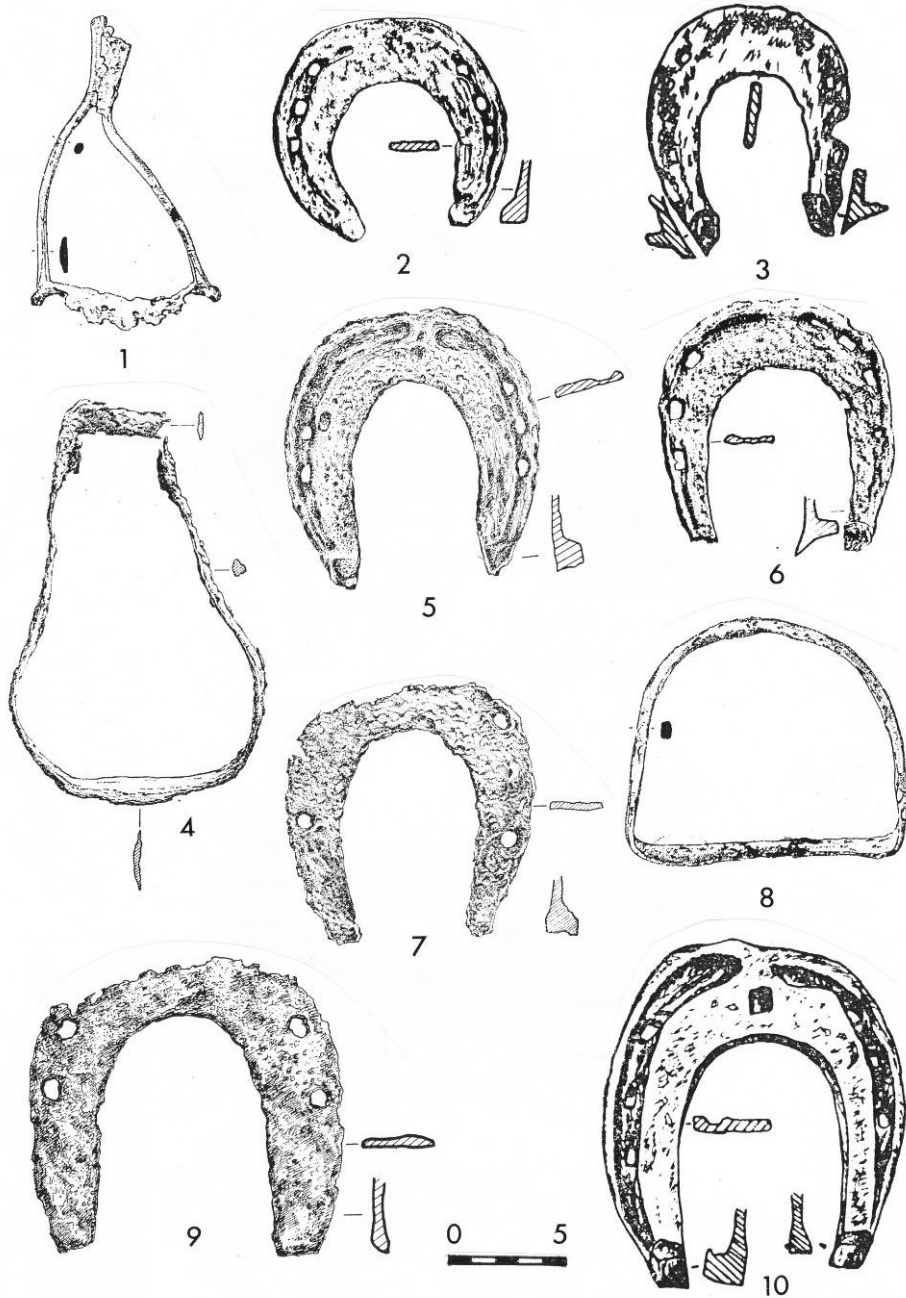

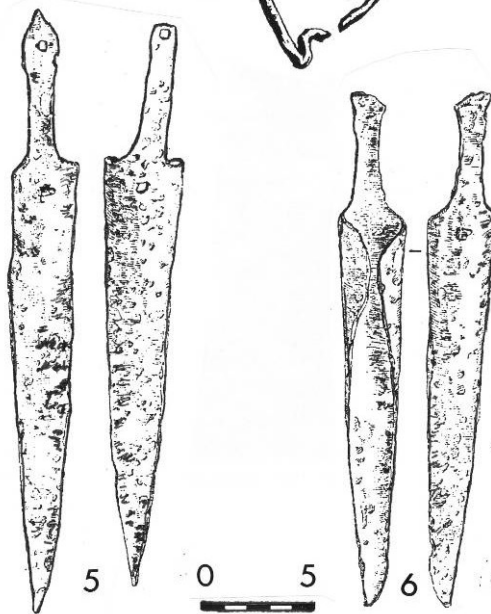
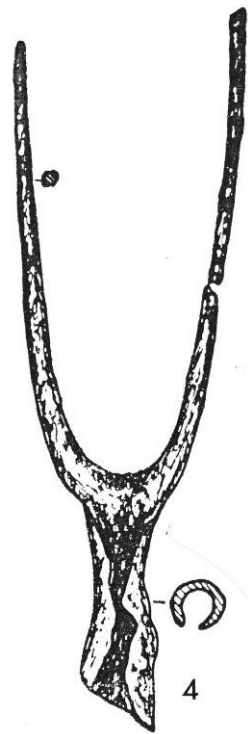
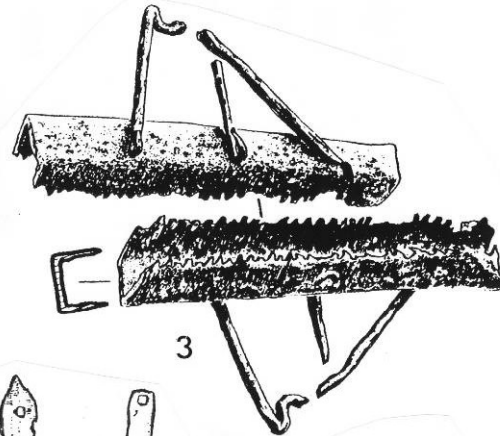
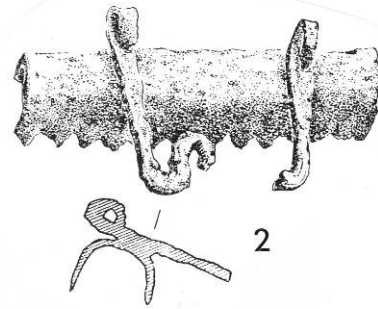
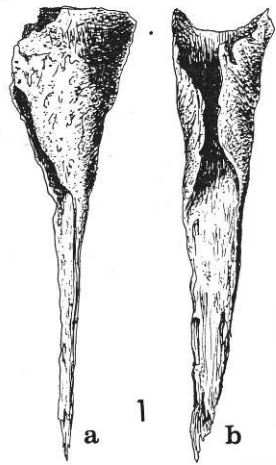
plužina zcelených úseků

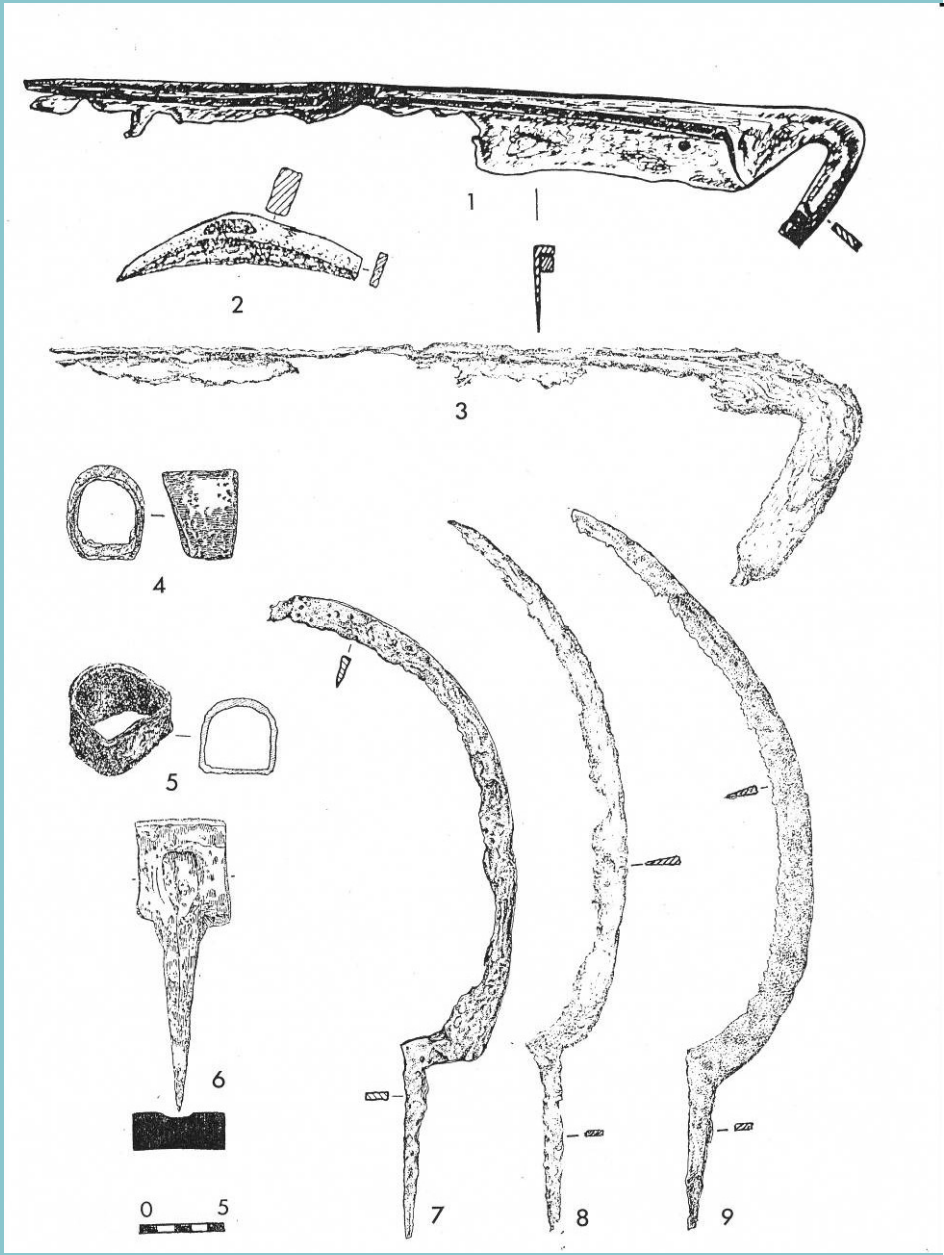

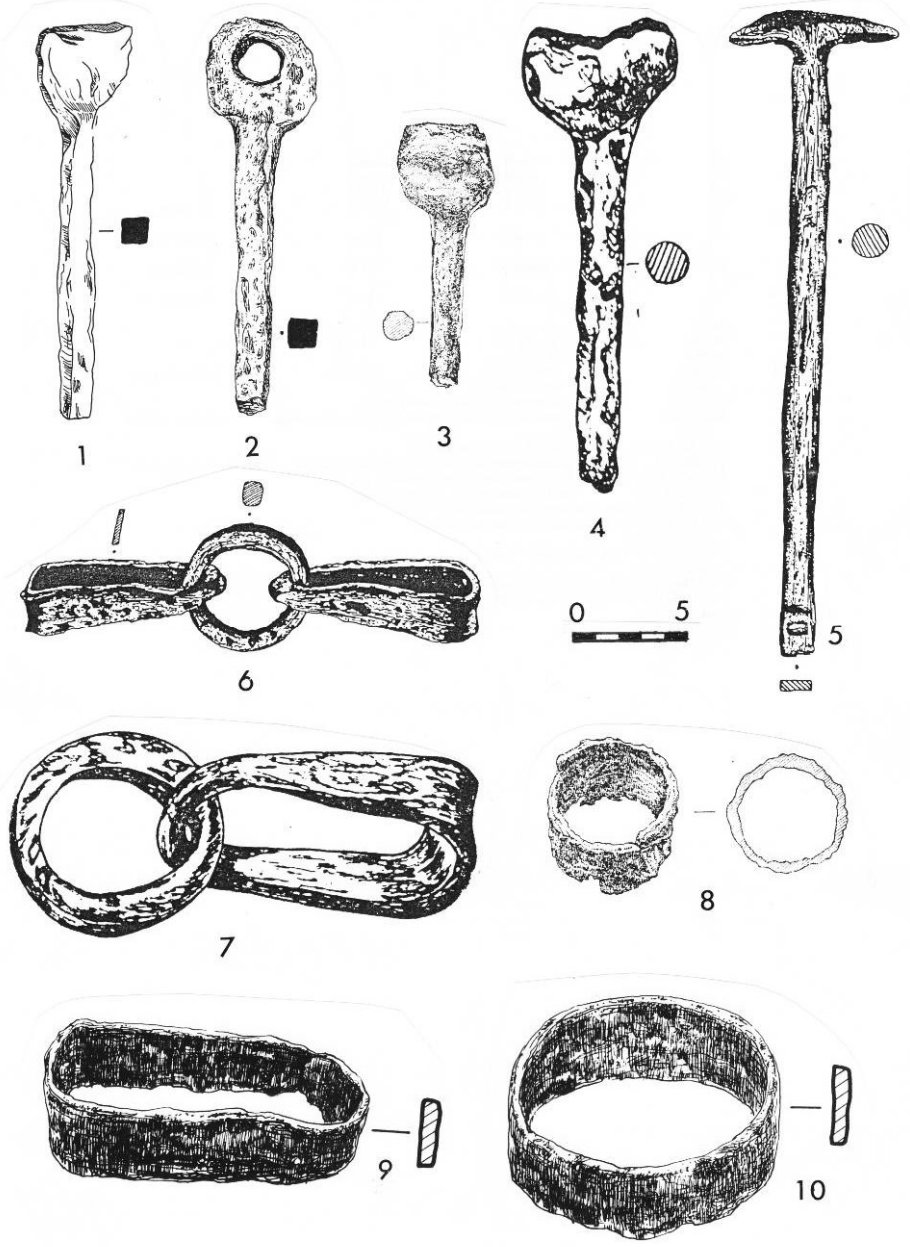
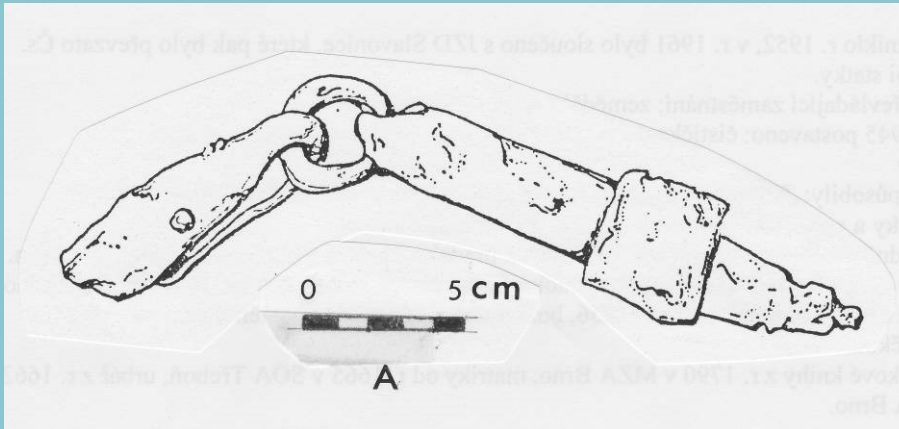
plužina dělených úseků

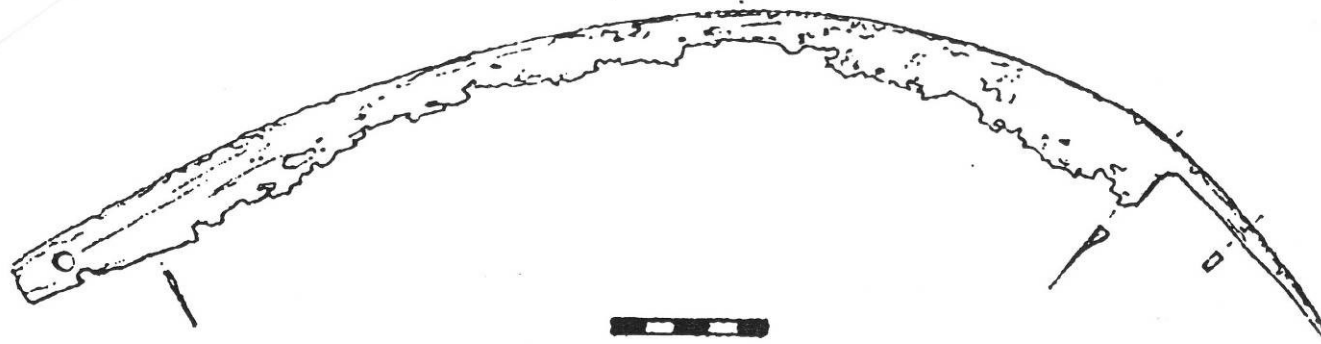

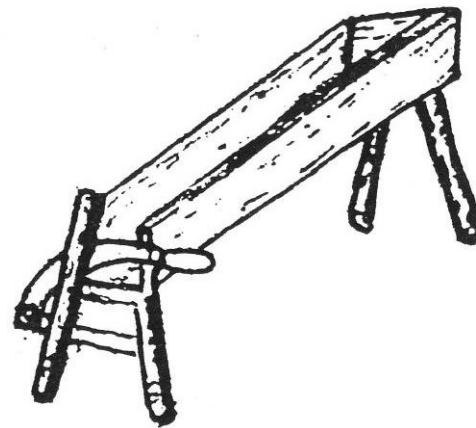

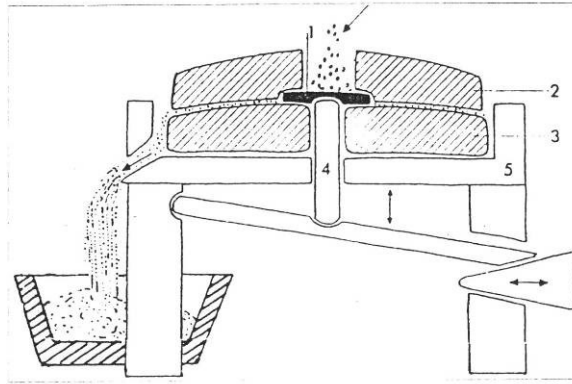
A

0 10 cm

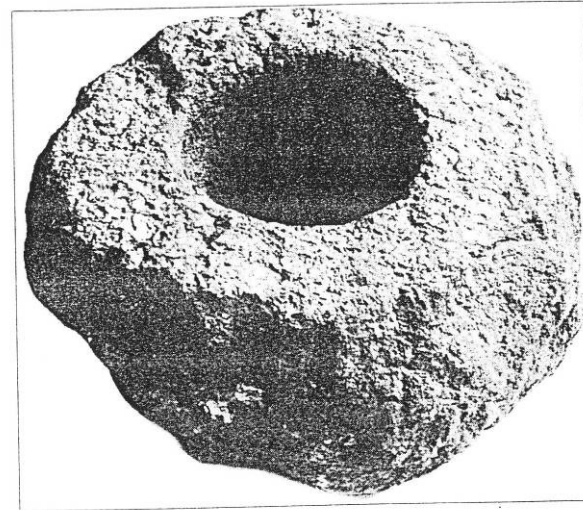

B

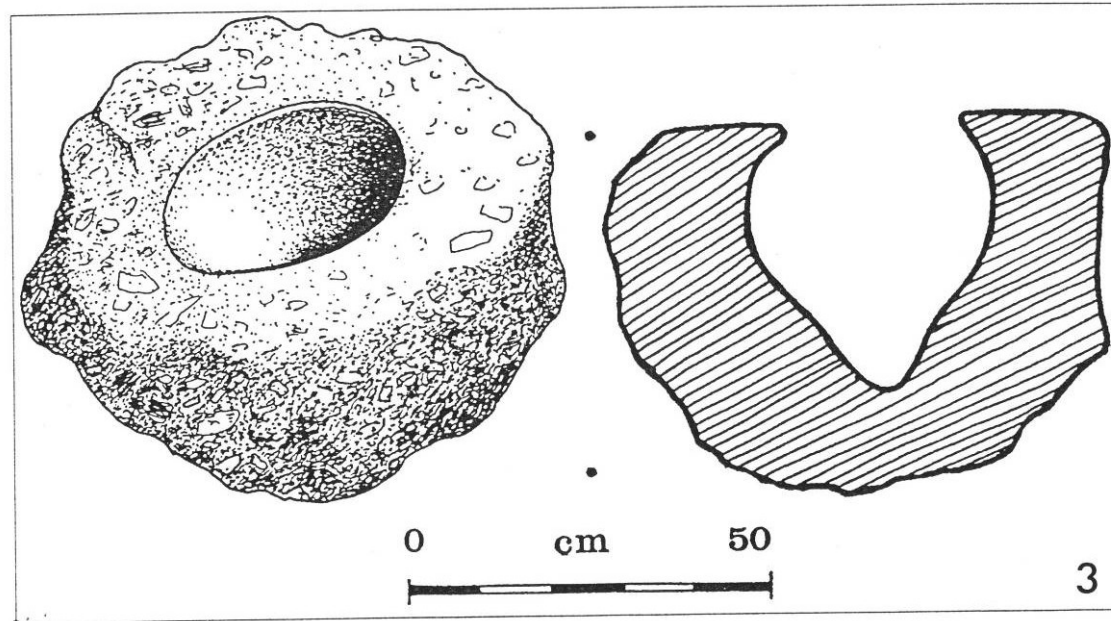

1

2

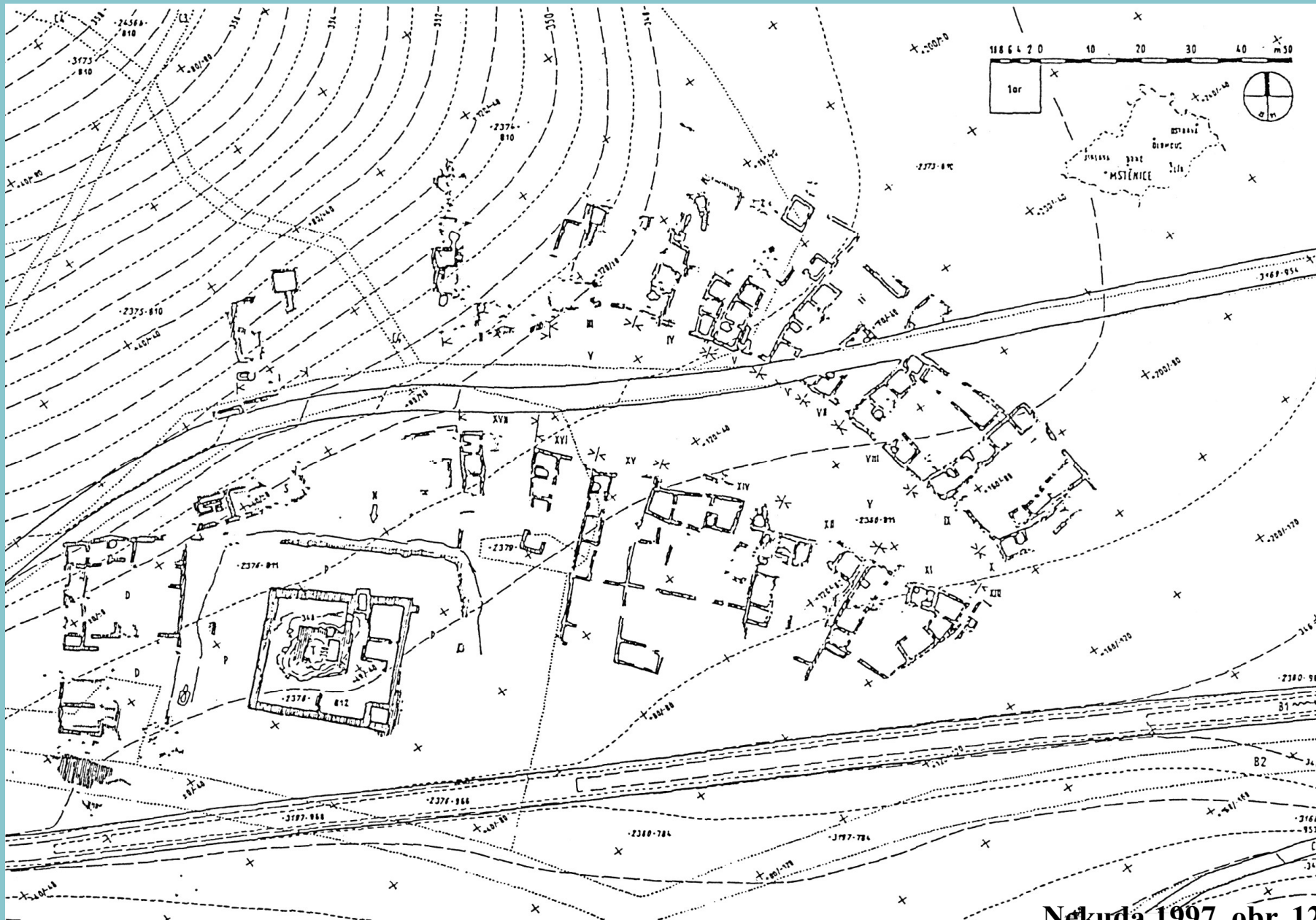
3

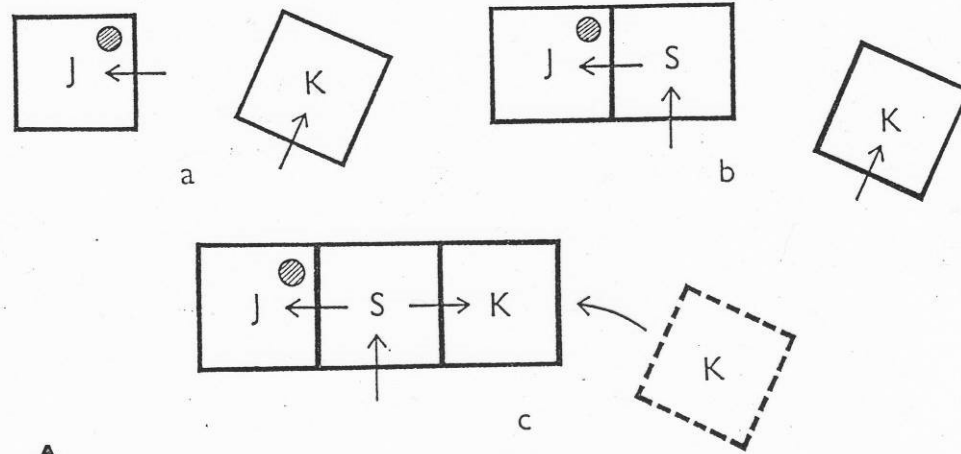
Mstěnice u Hrotovic

- **od 13./14. stol. – dřevěné posléze kamenné, resp. smíšené stavby**
- **cca 17 usedlostí ve dvou řadách - půlkruhovitá náves**
- **tvrz a panský dvůr**
- **celkem cca 150 obyvatel – cca 100-120 poddaných (6-8 na 1 usedlost)**
- **domy nejčastěji 3 prostorové – síň, jizba, komora, či 2-patrový špýchar**

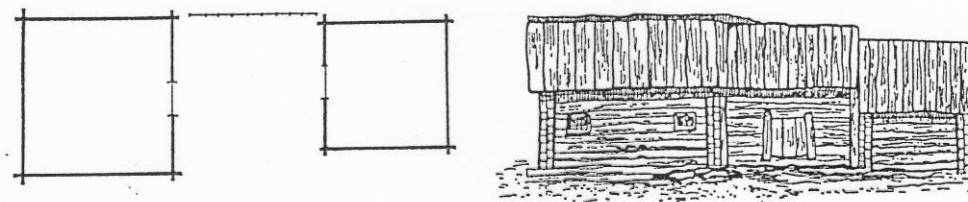
Mstěnice u Hrotovic

• fáze – 14. stol. – 15. stol.,

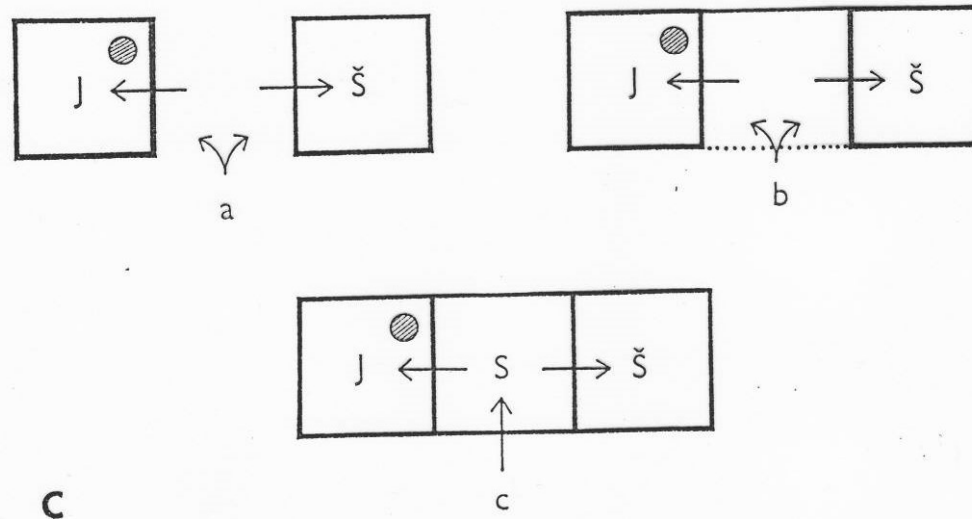

A

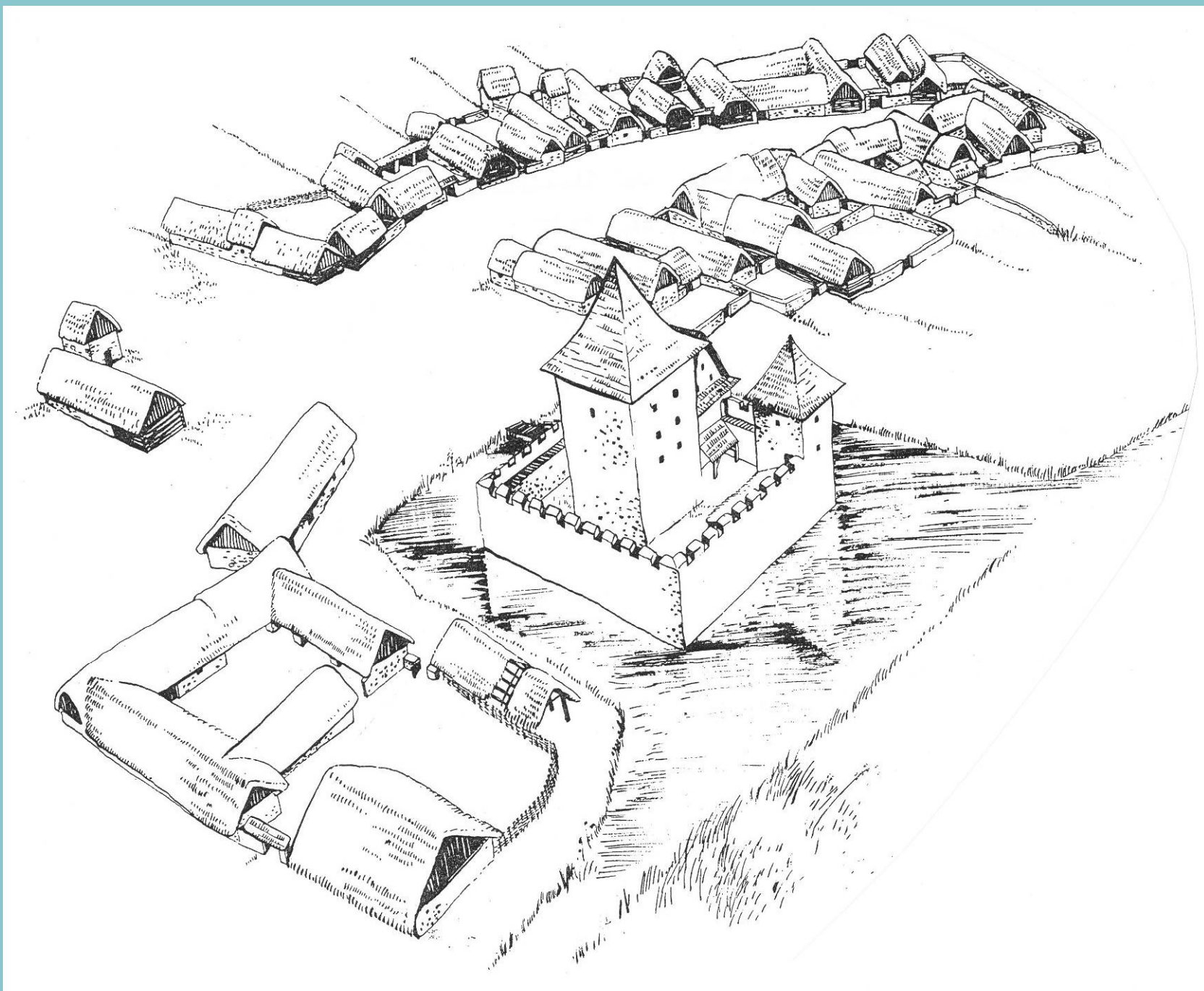

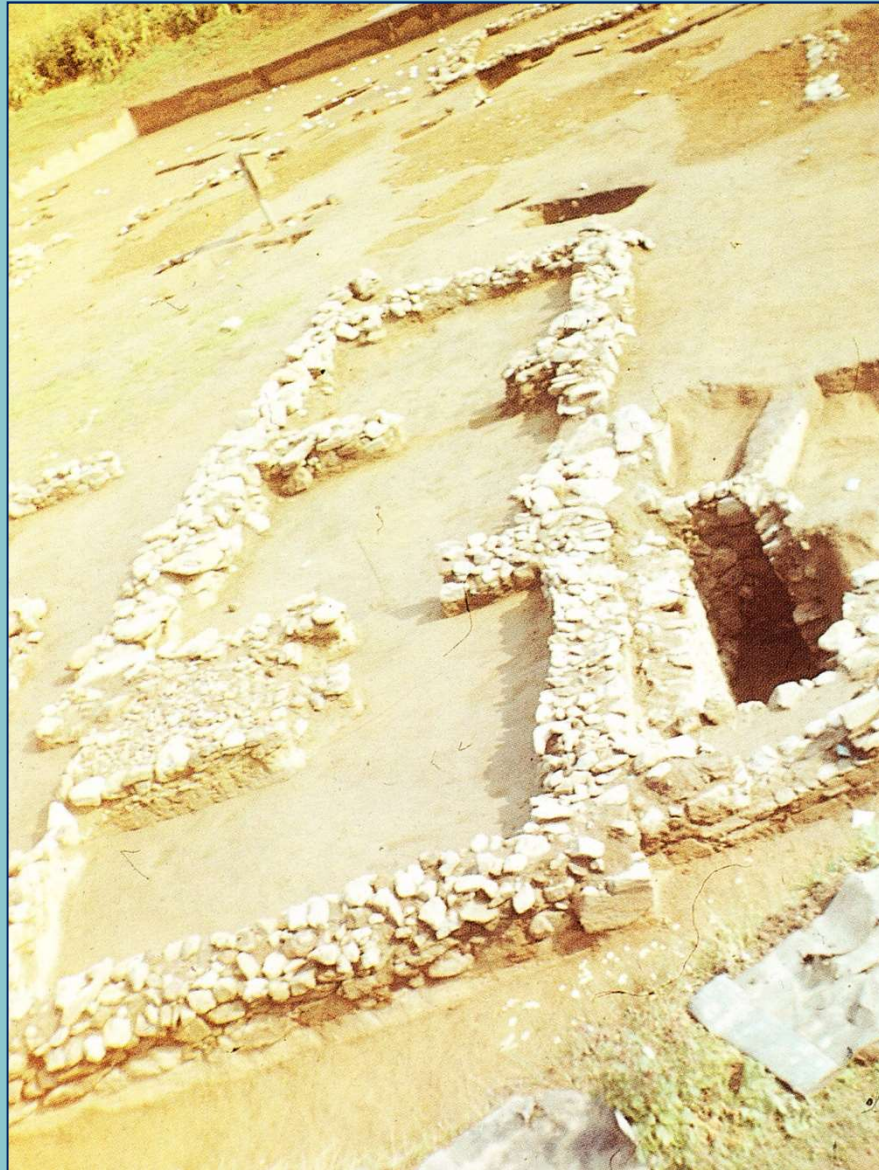
B

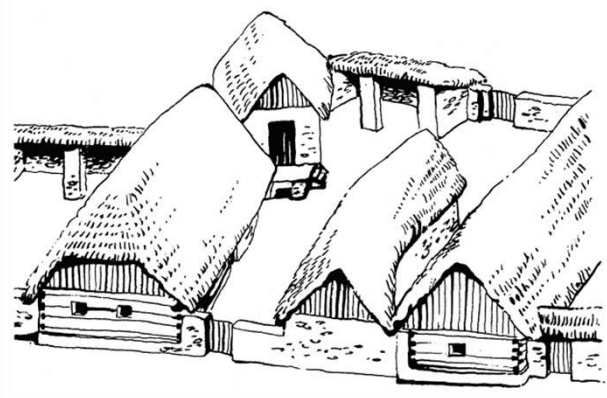
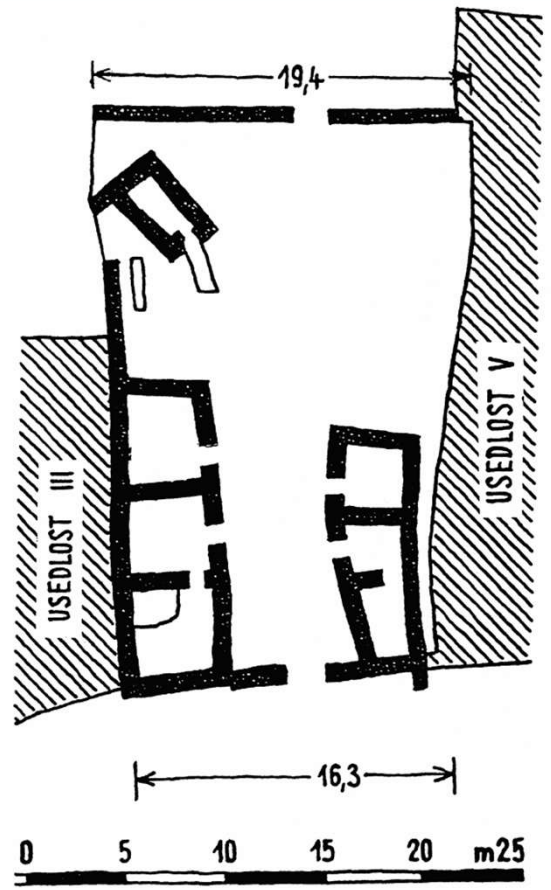

C

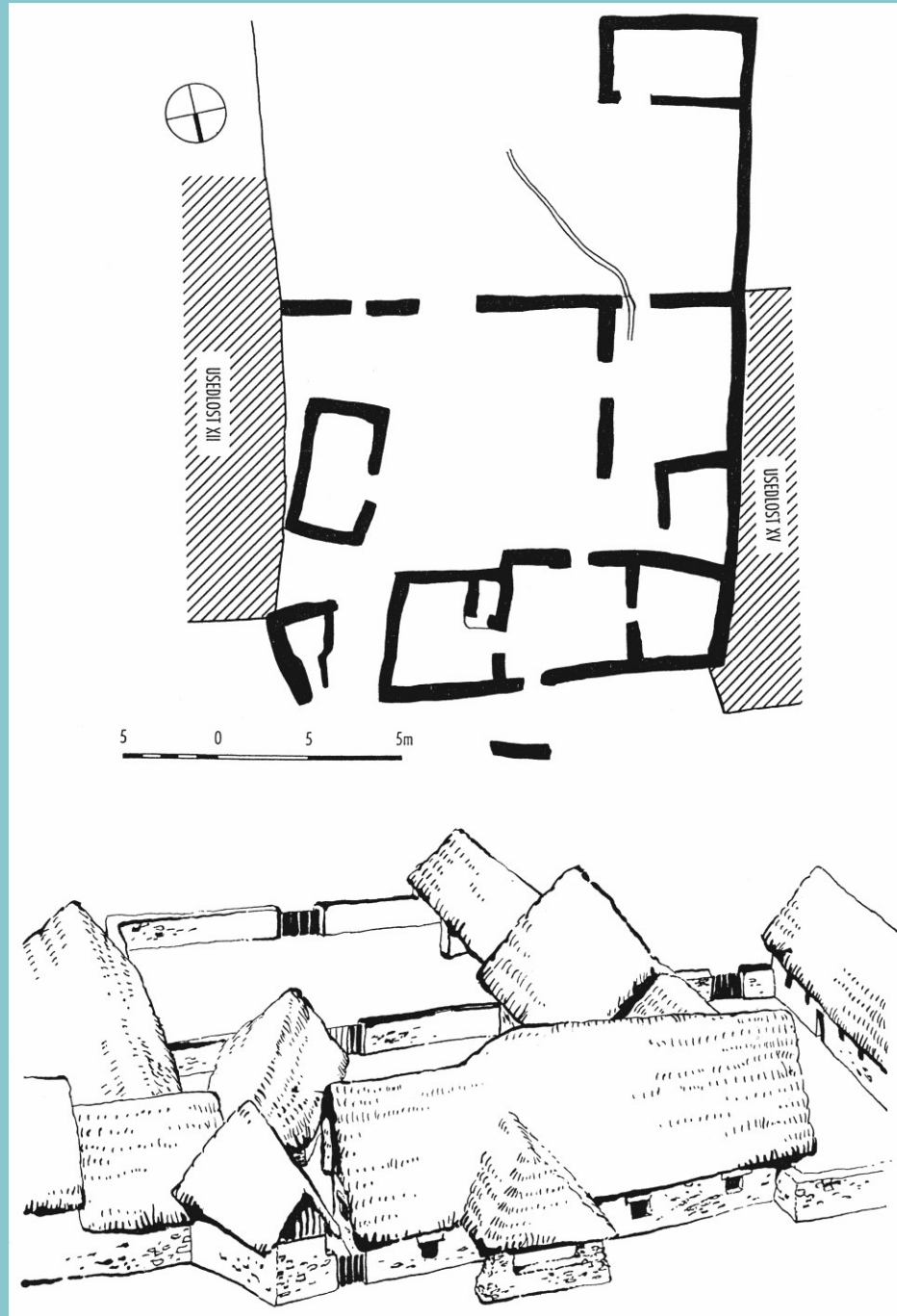

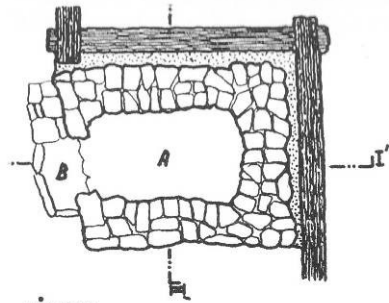

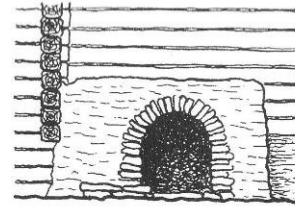

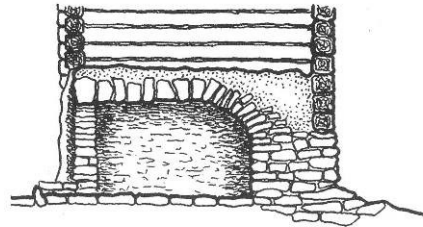

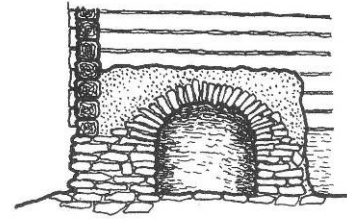
PŮDORYS

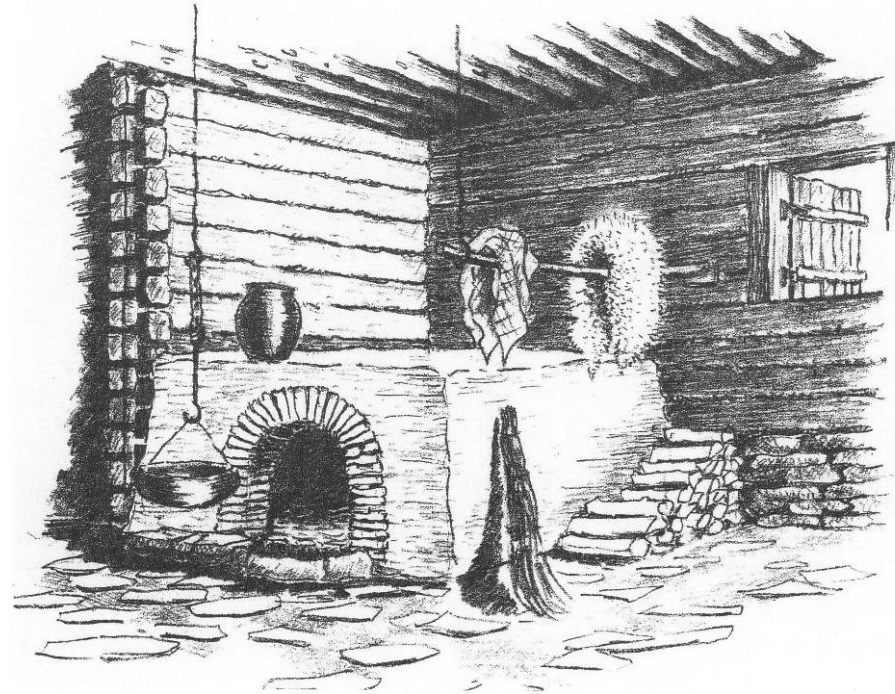
ČELNÍ POHLED

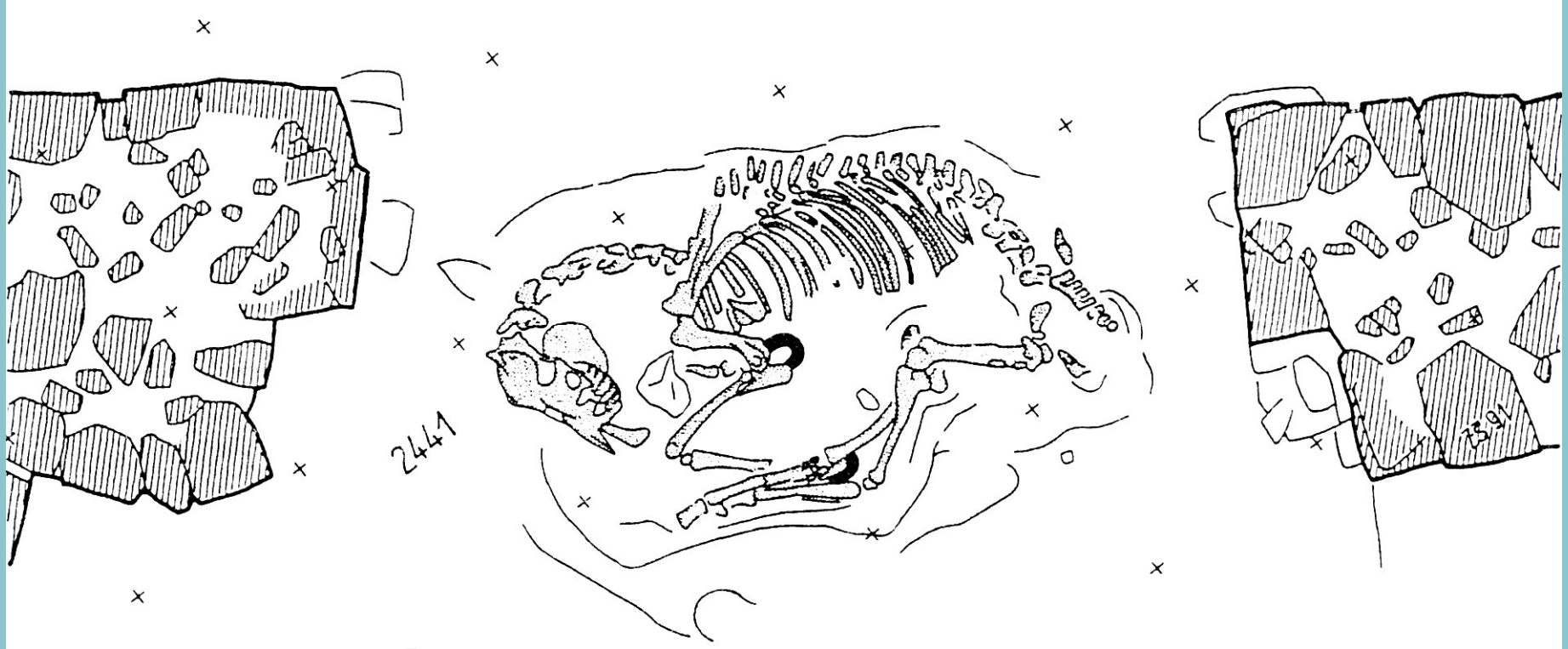

ŘEZ I-I'

ŘEZ II-II'

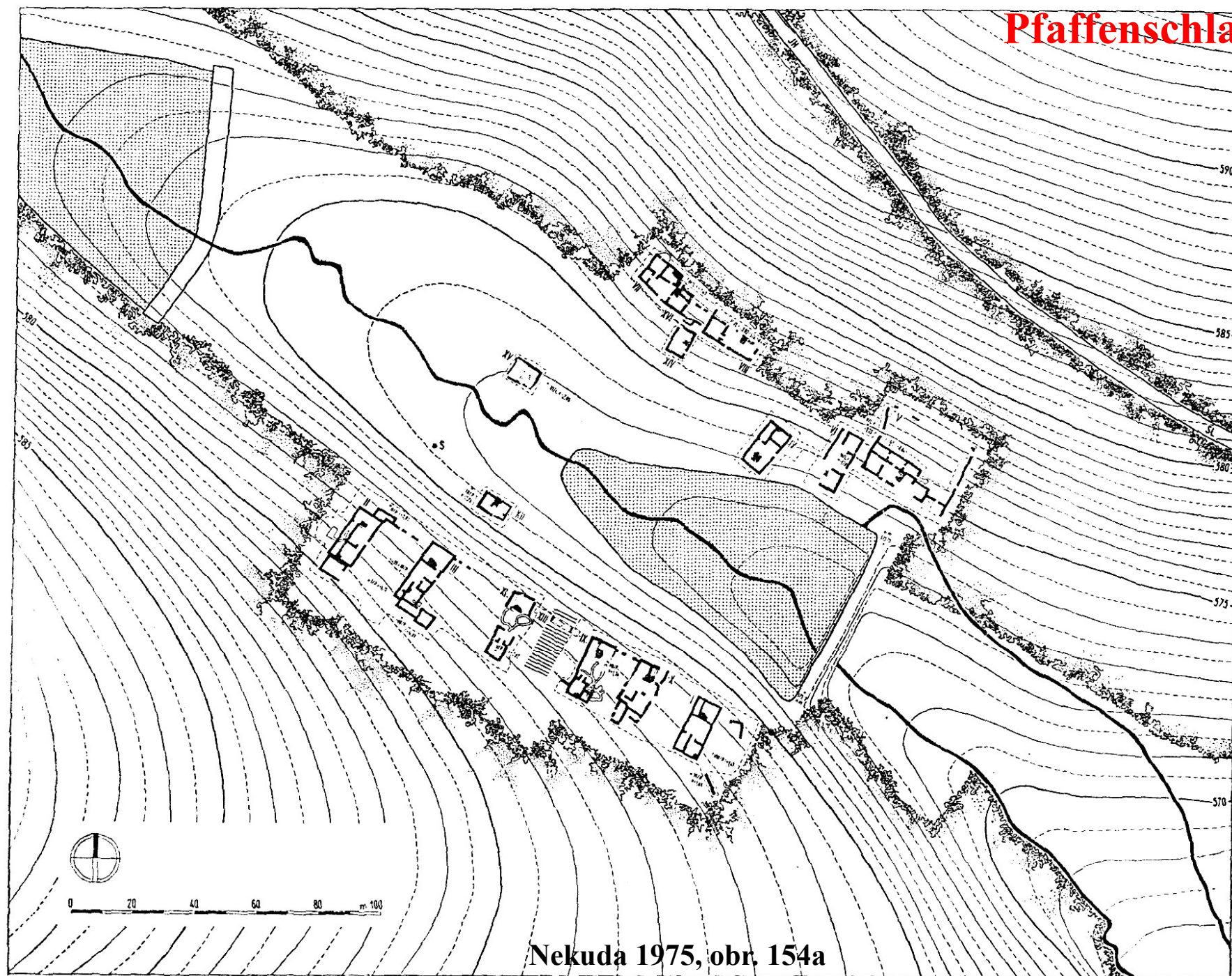

Pfaffenschlag

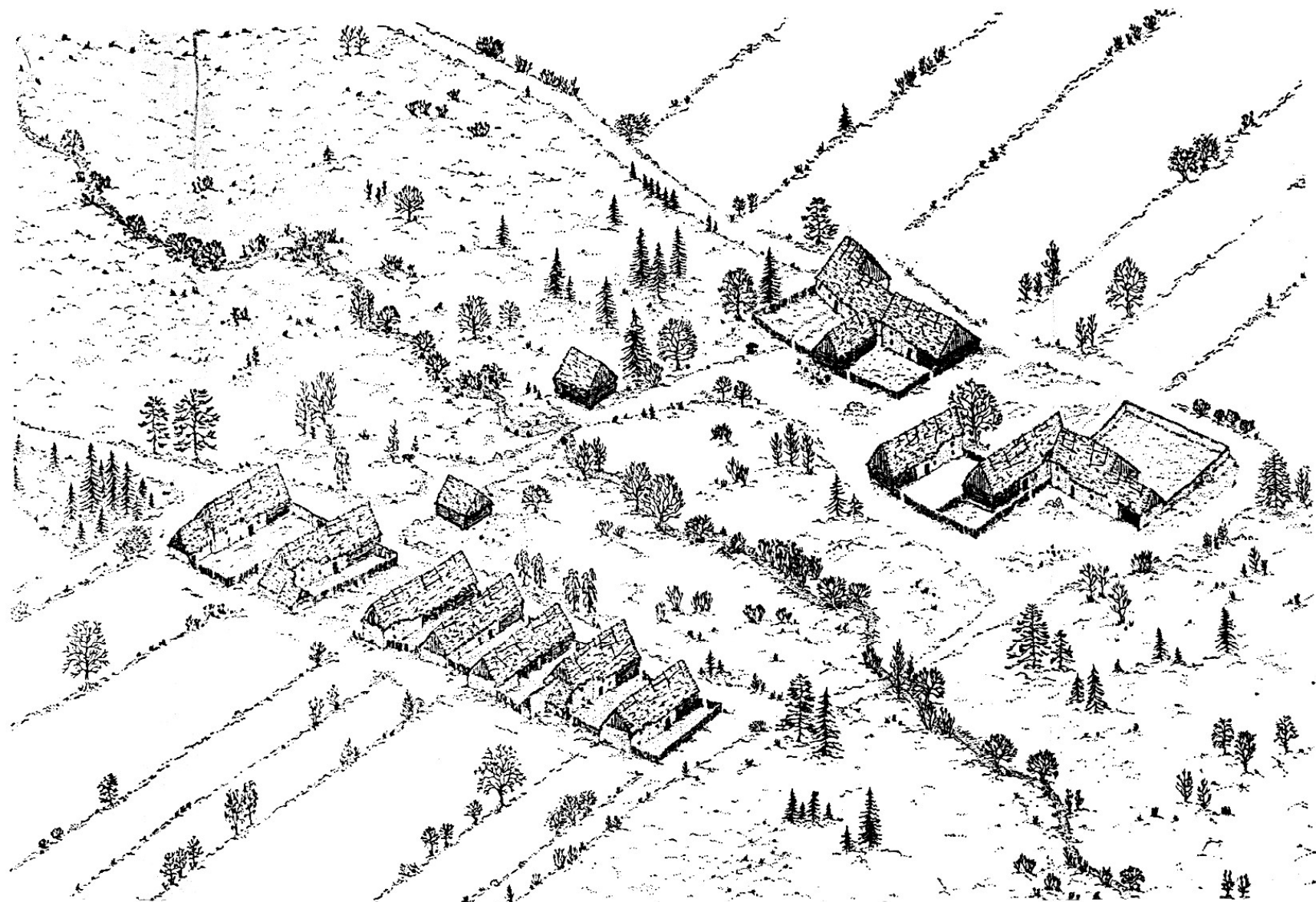
- **RS sídliště – 11.- 1 .pol. 12. stol.**
- **60—70. léta 13. stol. - lokace slavonickým farářem (viz jméno)**
- **15 usedlostí po obou stranách potoka**
- **domy 3 a 2 prostorové – síň, jizba, komora/špýchar (někdy chybí)**
  - **chlévy, sklepy, lochy, budova se žernovy – „mlýn“**
  - **doložená záhumenicová plužina**

Pfaffenschlag

Nekuda 1975, obr. 154a

Pfaffenschlag

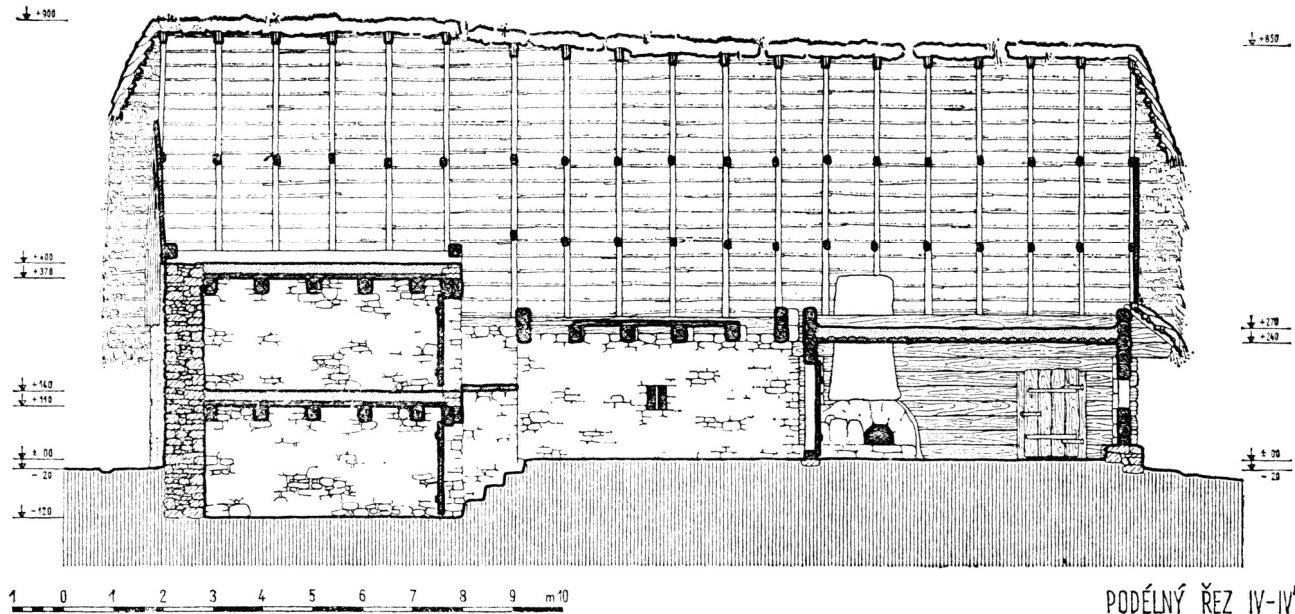

Pfaffenschlag

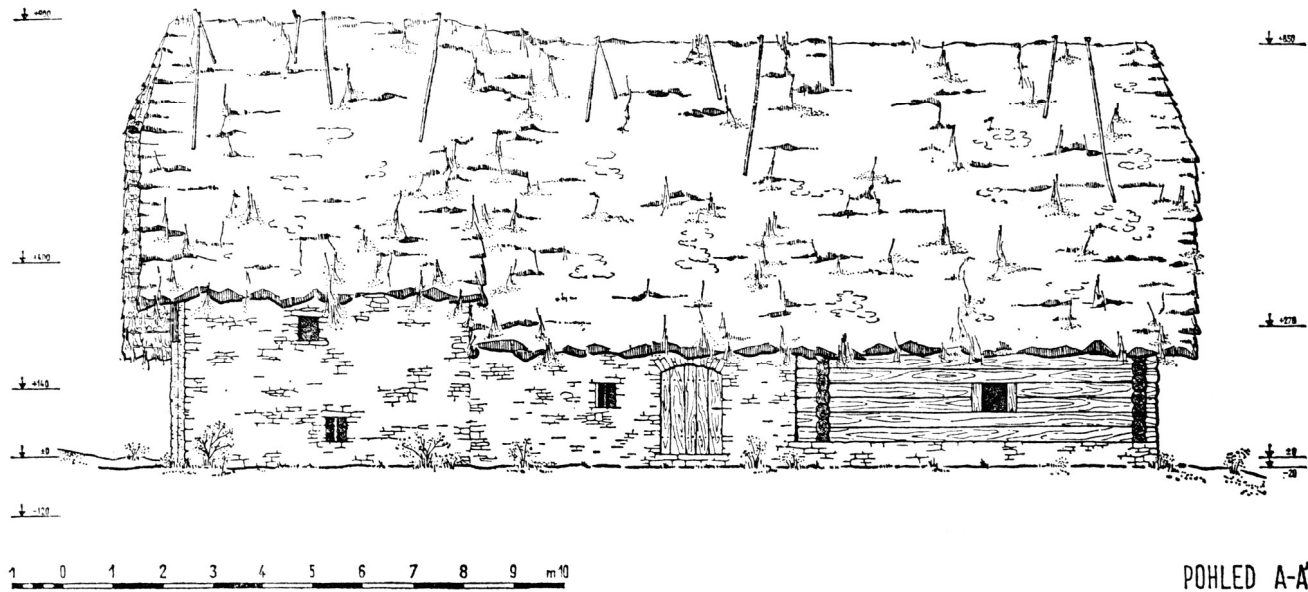

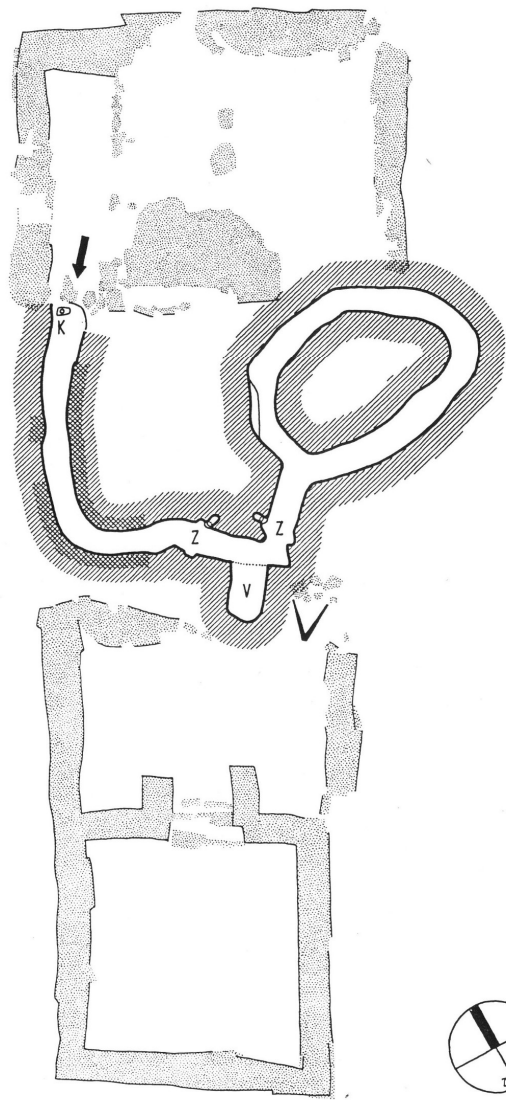

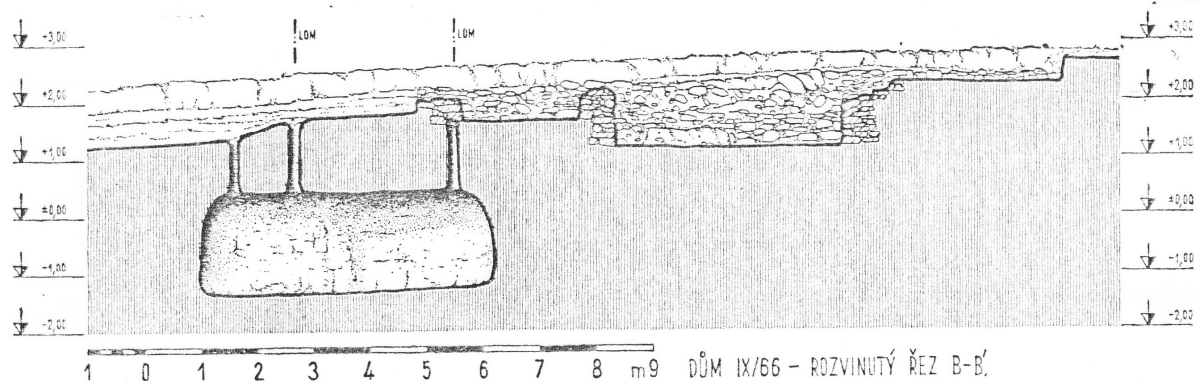
PODÉLNÝ ŘEZ IV-IV'

POHLED A-A'

- A ———
- B [diagonal hatching]
- C [cross-hatching]
- D [vertical hatching]
- E [thick black arrow]
- F [curved arrow]
- G [V-shaped symbol]

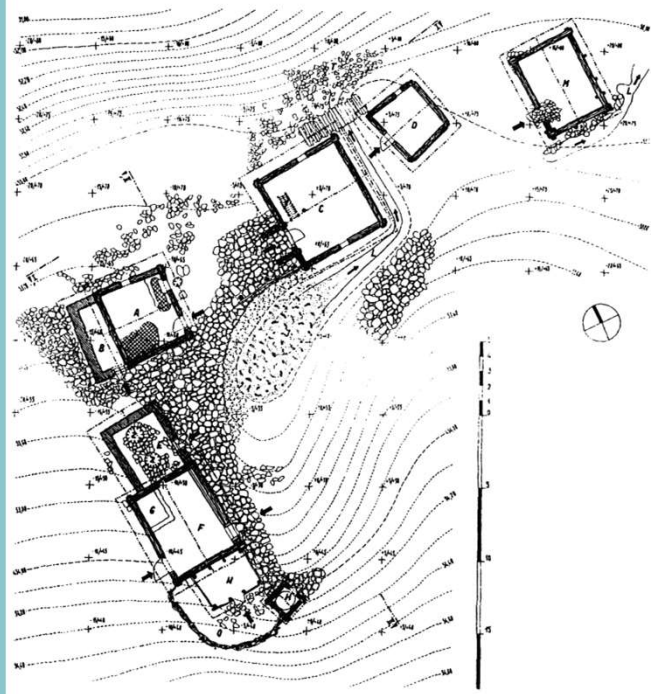
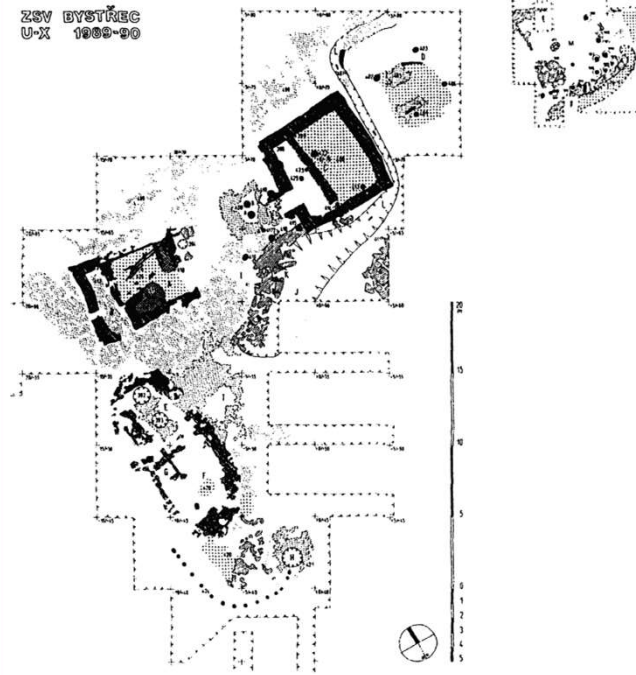
DŮM IX/66 - ROZVINUTÝ ŘEZ B-B'

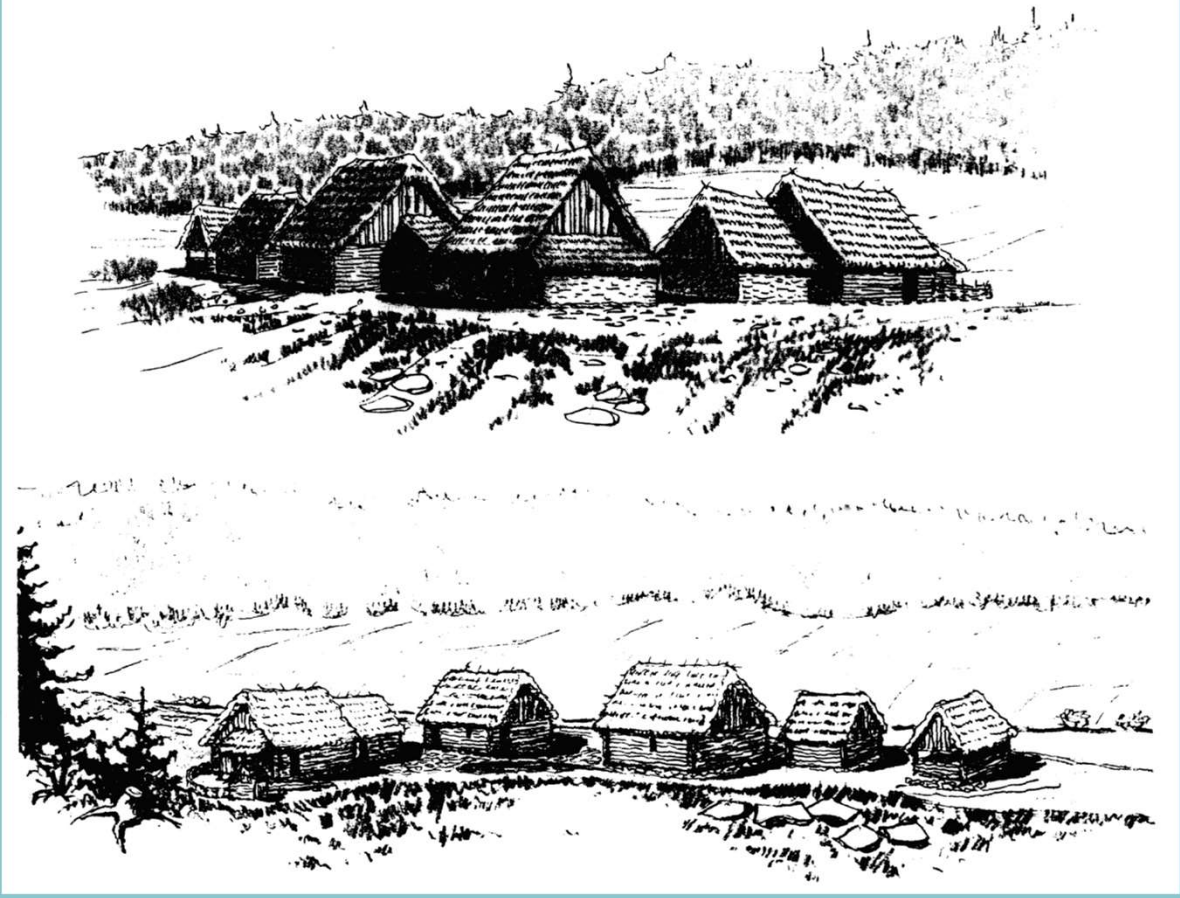
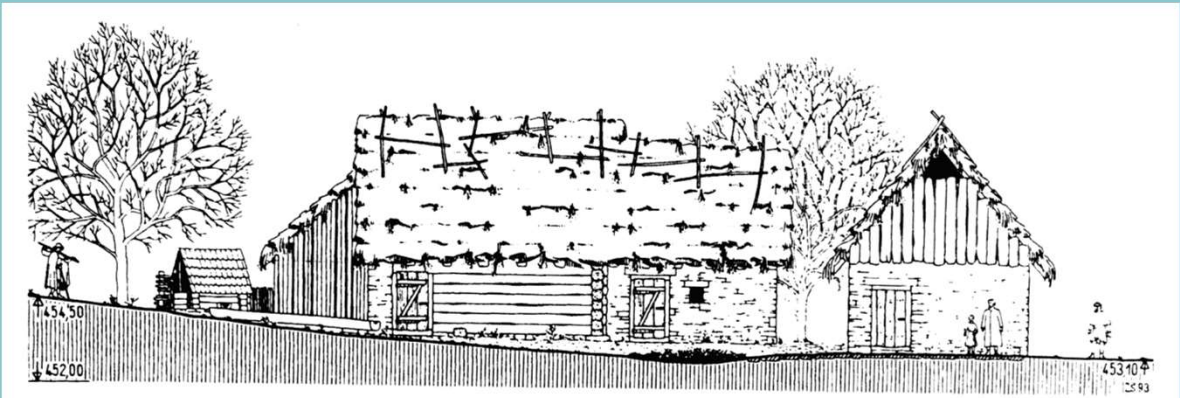
Bystřec („Merlinschlag“)

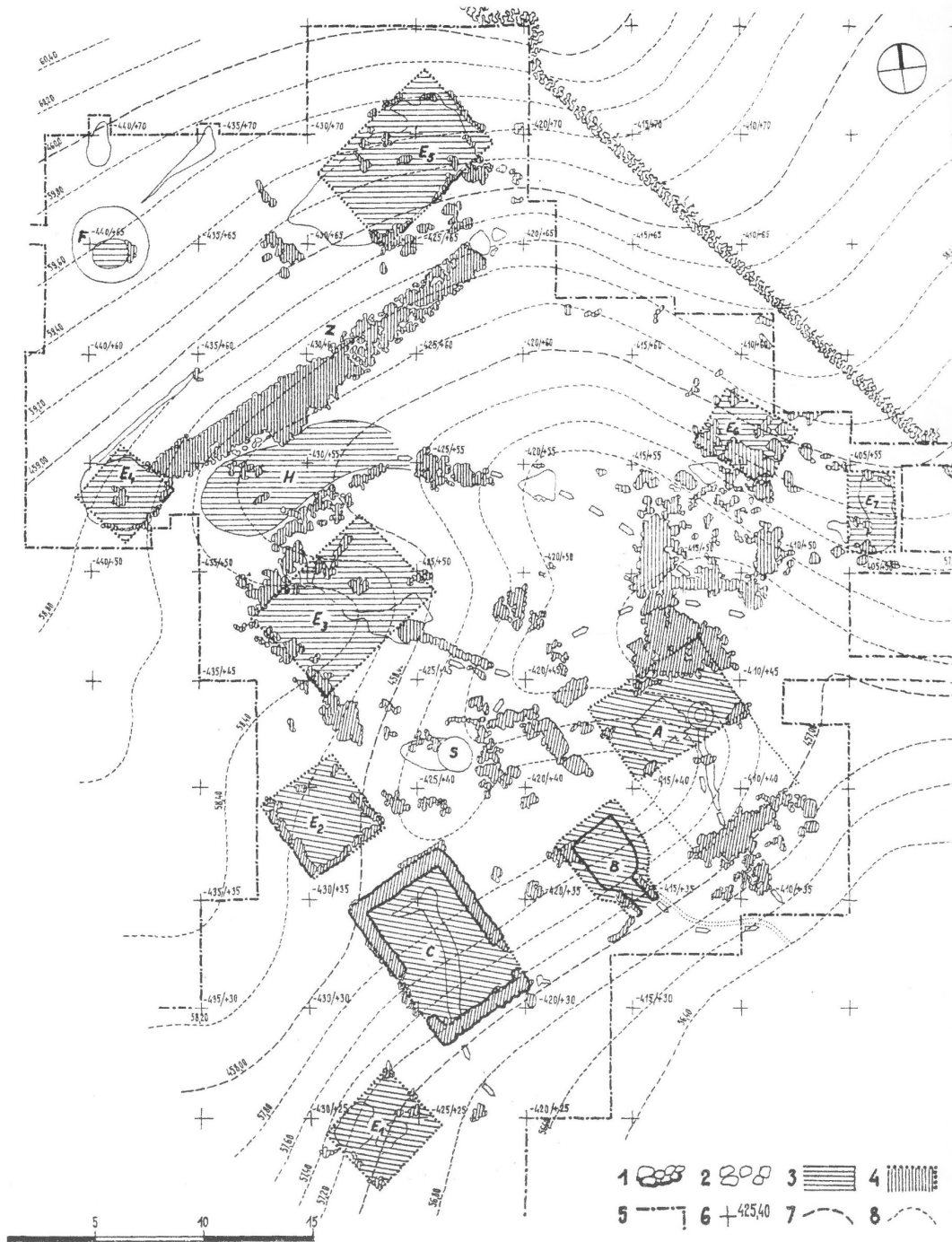
- pův. založena v pol. 13. stol. kolonisty z D. Rakouska (cca 4 rodiny)
- parcela š – cca 70 m, usedlost, pak plužina – cca 1,5 km dlouhá
- kolem 13./14. stol. – přestavba (noví obyvatelé, povodně)
- 12-15 usedlostí – plužina celkem 393 ha, 1 usedlost - cca 26 ha = 1 lán
- domy – dřevohliněné, kamenné – 3 prostorové (S, J, K)
- poč. 15. stol. – násilný zánik

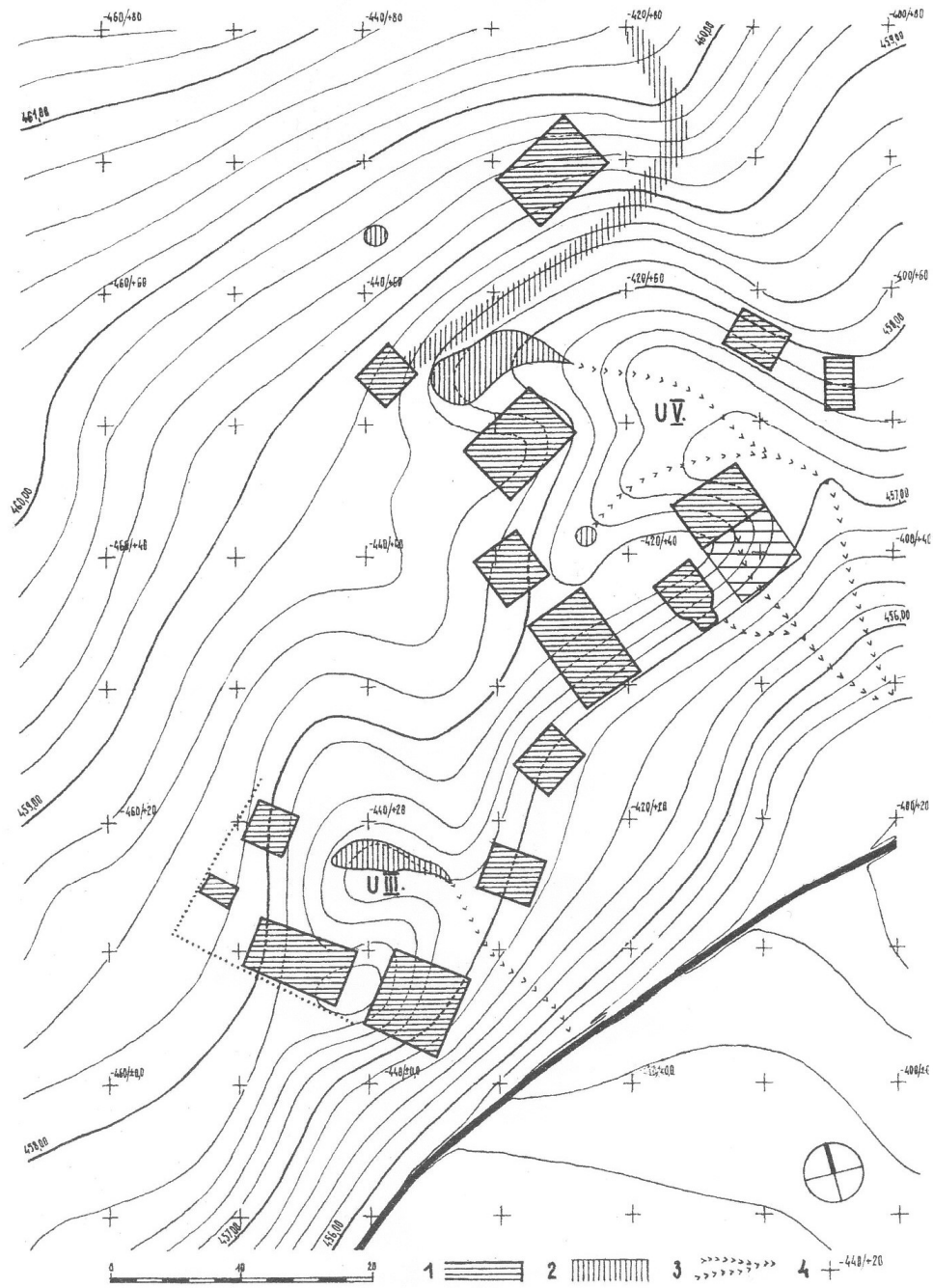
ZSV BYSTRĚC
U-X 1888-99

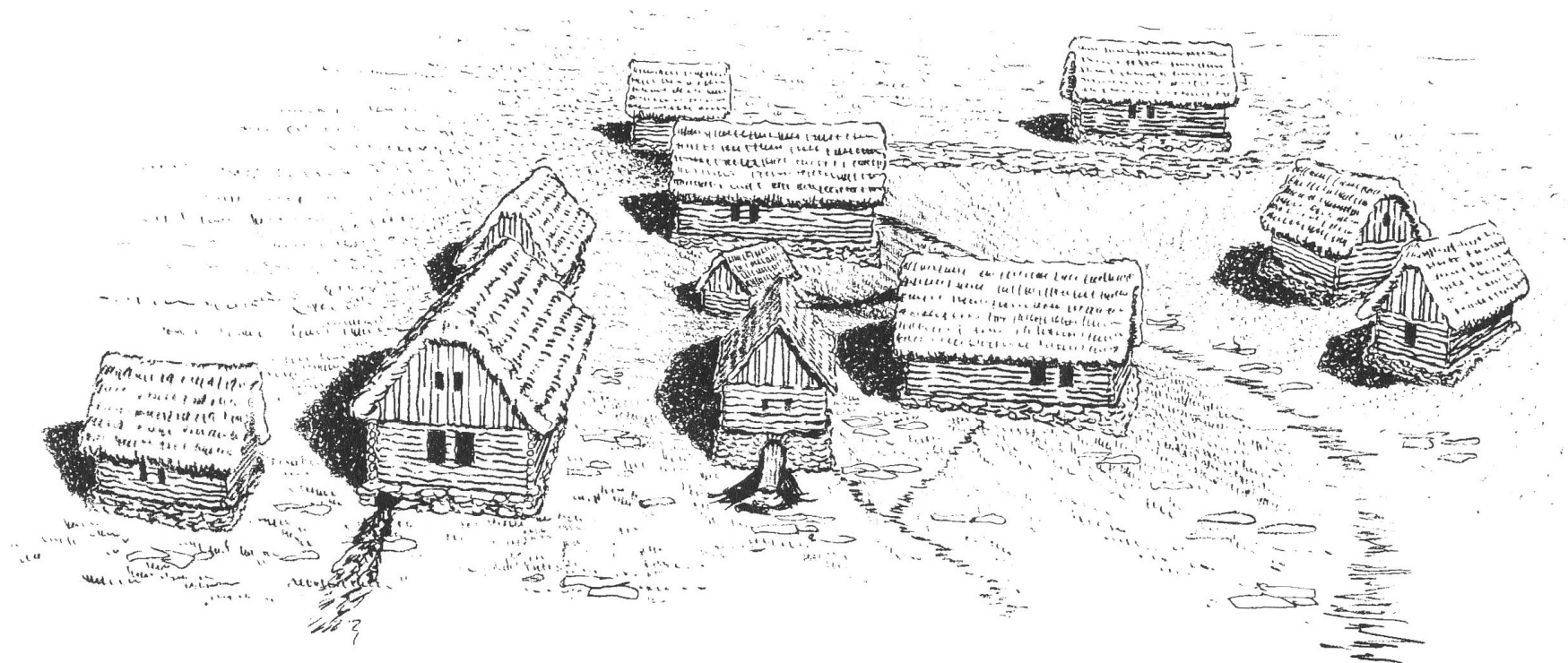

Usedlost V

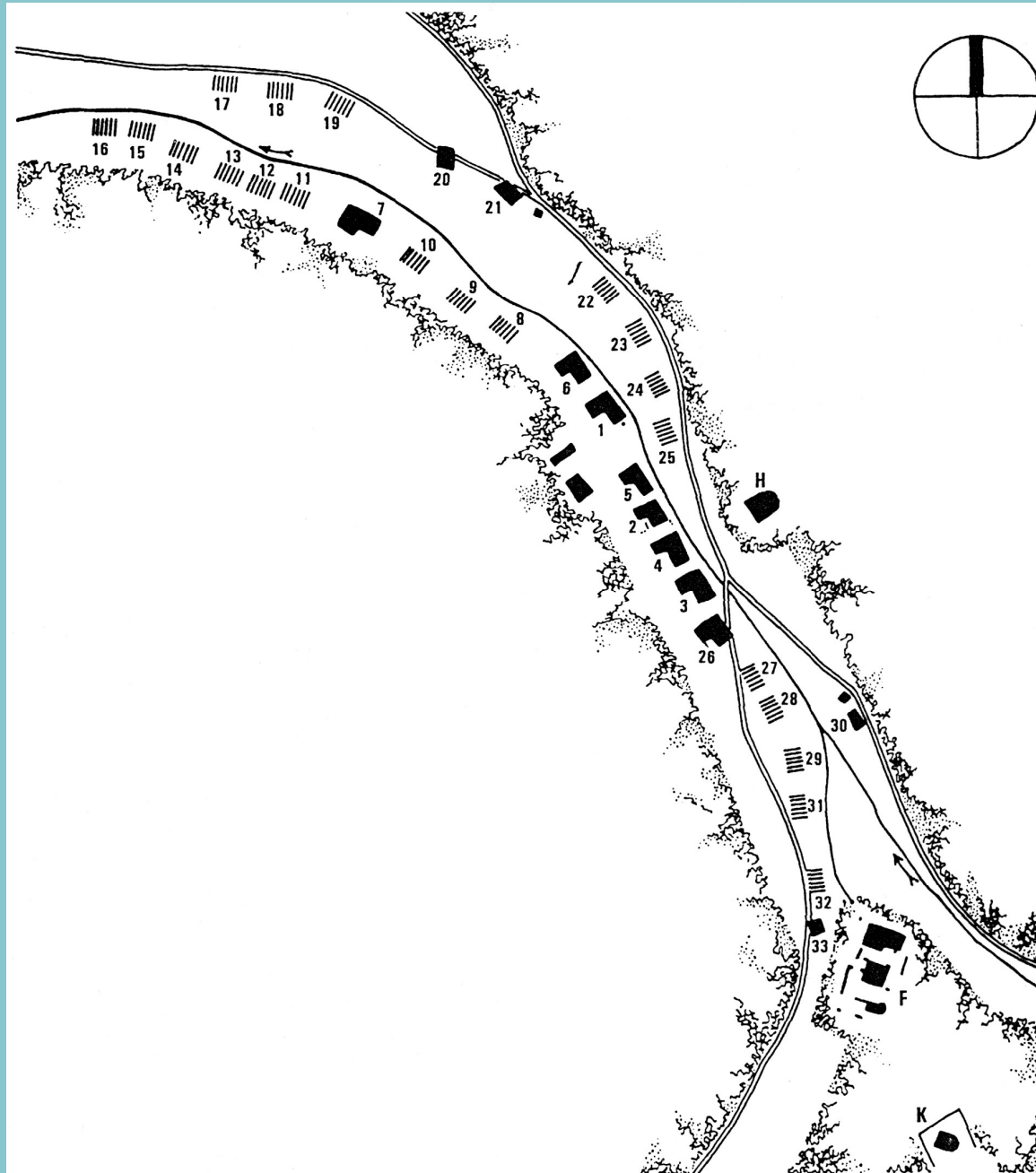
Rok výzkumu 1985–1987.

Největší areál s 10 stavbami, patrně rychta.

Konůvky

Svídna

